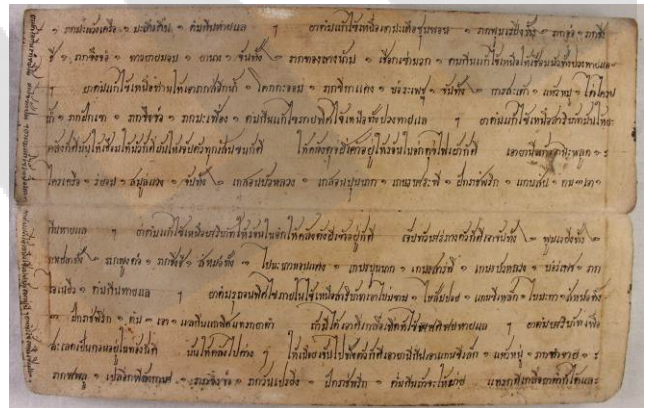
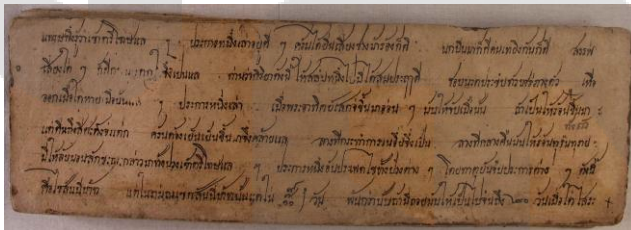

ทะเบียนเอกสาร

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number) NPT004-0010
2. ชื่อเรื่อง (Title) คัมภีร์อาโภยสาลี
3. หมวดเรื่อง (Subject) ตำราเวชศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date) 27 ธันวาคม 2554
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator) -
8. ประเภทของเอกสาร (Type) สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original) 1 เล่ม 102 หน้า (หน้าต้น 61 หน้าปลาย 61)
10. ขนาดเอกสาร (Size of original) 36.5x11.5x2.5 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format) image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script) ไทย, ขอมไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language) ไทย, บาลี
14. สภาพของเอกสาร (Condition) ขำรุด ไม่ครบเล่ม
15. คำสำคัญ (Keywords) สันนิบาต, อีดำอีด่าง, แพทย์ศาสตร์สงคราม, คัมภีร์ฉันทศาสตร์, ไข้ตักกศิลา
16. ภาพประกอบ (Illustrator)

คัมภีร์อาถรรพศาสตร์

ดอกกรัก พยัคศรี^๑

ปรีวรรตและเรียงเรียง

หน้าต้น

...แพทย์พึงรู้ว่าเข้าตรีโทษแล ฯ

ประการหนึ่งเล่าอยู่ดีๆ ครั้นได้ยินเสียงช่างฆ้องร้องก็ดี นกบินมาก็ดี คนเถียงกันก็ดี สรรพเสียงใดๆ ก็ดี ตระหนกตกใจ จึงเป็นแล ท่านว่ากริยาดังนี้ให้สลบหนึ่งไปมิได้สมประฤติ ขอบนวดประคบทั่วสรรพางค์ตัว เพื่อ ๒ ออกเมื่อใดหายเมื่อนั้นแล ฯ

ประการหนึ่งเล่า เมื่อพระอาทิตย์เสด็จขึ้นมาอ่อนๆ มันให้จับเมื่อนั้น ถ้าเป็นให้ร้อนทั้งตัวขึ้นมาแต่ตีนถึงศีรษะดังจะแตก ครั้นต้องเย็นเย็นขึ้นมาจึงคลายแล ลางที่กระทำการเหน้อยจึงเป็น ลางที่กลางคืนมันให้ร้อนทรมานทรมาย มิให้หลับนอน ลักษณะกล่าวมาทั้งปวง เข้าตรีโทษแล ฯ

ประการหนึ่งอันประเภทไข้ทั้งปวงต่างๆ โดยธาตุบรรจบประการต่างๆ ดังนี้คือไข้สันนิบาต แต่ในรามณเขตสันนิบาต นั้นแต่ใน ๗ วัน ๙ วัน ๑๑ วัน พันกว่านั้นถ้ามิถอยมันให้ไปจนถึง ๒๐ วันเมื่อใดไข้มันแปรไป เป็นไข้สาประชวร ครั้นถึงตั้งนั้นถ้ามิคลายมันให้เป็นบูรณชวร ครั้นถึงตั้งนั้นยังมีคลายกันมันให้เป็นตะตยะชวร ครั้นถึงตั้งนั้นยังมีครคลาย มันให้เป็นจตุยะชวรก็ว่า ตรีโทษก็ว่า ลักษณะกล่าวมาตั้งนี้ท่านว่าเข้าอยู่ในเนื้อเมื่อพระยามัจจุราชแล ฯ

ประการหนึ่งเล่าลักษณะแห่งไข้สันนิบาตนี้ เมื่อไ้ขึ้นเจ็บหูเจ็บตา ให้ตัวร้อน ให้หนาว ให้อึ้งไข้โรยอยู่ เมื่อไข้มันมีไปไข้สันนิบาตแล เจ็บแต่เช้าเป็นอันยังตั้งนั้นเพราะลมแลเสลดนั้นมิกำลังจึงเป็นดังนี้แล ฯ

ประการหนึ่งอันว่าไข้ตรีโทษมีลักษณะ ๓ ประการ ประการหนึ่งมันให้นอนมิหลับ ให้ระทระทวย ประการหนึ่งกินอาหารมิได้ ให้เจ็บคอไปทั่วสรรพางค์กาย ท่านว่ารักษายากนักแล ฯ

แพทย์จะแก้ จะรักษาคนไรทั้งปวงให้พิจารณาดูลักษณะคนไข้ให้มันคง ท่านว่ากล่าวมาโดยโรคตา(ง) ๆ กัน ให้พิจารณาดูข้างหน้าข้างหลัง ให้แตกฉานแห่งพยาธิทั้งปวงนั้นเกิด ฯ

อย่าให้เสียปะโตลาธิควาต แลปะโตลาธิคุม แลสังคเพท แลวิสัมพยา แลมหาสันนิบาตเป็นต้นอาจารย์จะให้เร่งวางยา ๕ ขนานนี้ให้ทันโรค อย่าให้เสียโรค ๓ ประการนั้นแก่กล้าขึ้นได้ ถ้าแลมันเหม็นเหมือนสาบแรง แลสาบกา ก็ดี แพะก็ดี มันให้เมื่อยให้ขบก็ดี มันให้พองขึ้นทั้งตัวก็ดี มิให้นอนหลับก็ดี ให้ขี้งโครกก็ดี ถ้าแลมันเป็นดังกล่าวมานี้ให้รั ท่านว่าอย่าพึงรักษาเลย ลาเขามาเกิด ฯ

ประการหนึ่ง ไข้สาประชวรอยู่ดีๆ มันให้ตัวร้อนขนลุกพองหนาว ครั้นแลมันให้เพื่อออกให้ร้อน ครั้นเพื่อแห้งมันให้หนาวแลกระสับกระส่ายกินอาหารมิได้ กระบัดกินอาหารมิได้ ลักษณะดังกล่าวมานี้ท่านให้พิจารณาดูมูตรนั้นเหลือง ท่านว่า

^๑ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

^๒ เพื่อ - เหลือ.

รักษาได้ ถ้ามูตรนั้นแดงท่านให้ผิดแต่ ๓ วันแล ลักษณะดังนี้ถ้าใช้ตรีโทษมันให้บวม ถ้าผู้หญิงสามวันยอบก็ดี ถ้าผู้ชาย ๗ วันมิยอบก็ดี ท่านให้พิจารณาดูมูตร ถ้าแลมูตรนั้นแดงไปจนถึง ๗ วันแล มันมิให้นอนหลับหาแรงมิได้ก็ดี ลักษณะดังนี้ท่านว่าใช้ตรีโทษแล ฯ

๑ ยาต้มแก้มูตรแดง

ยาต้มแก้มูตรแดง แก่ภายในท่านให้เอาจุกะโรหิณี ๑ น้ำประสานทอง ๑ รากข้าพลุ ๑ ลูกสมอไทย ๑ ลูกกระดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ รากมะอึก ๑ แลนสน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ยาทั้ง(นี้)เอาต้มกินหายแล ฯ๑๐

๑ ยาแก้มูตรแดง

ยาแก้มูตร เอาเทียน ๑ ดีปลี ๑ วานเปราะ ๑ ไพล ๑ กะทือ ๑ กระชาย ๑ พริก ๑ ขิง ๑ กระเทียม ๑ บดทำแห้งไว้ ละลายน้ำกินแก้มูตรแดงหายแล ฯ

ยาแก้ตรีโทษใช้ให้บวม ท่านให้เอาแม่ไม้เฒ่าบดละลายน้ำชาเหล้าทาแก้บวมแล ฯ๑๑

๑ ยาต้มอาบแก้บวม

ยาต้มอาบแก้บวมตรีโทษ เอาพังกาแดง ๑ เอื้องเพ็ชร์ ๑ หญ้าไซ ๑ เปลือกสำโรง ๑ เปลือกข่อย ๑ สรองแดง ๑ ต้ม น้ำอาบหายแล ฯ

กลหนึ่งพระอาจารย์ยะ กล่าวไว้เมื่อจะเอายาใส่หม้อนั้น อย่าให้เหลือแล ฯ

ประการหนึ่งเล่า ถ้าผู้ชาย ๗ วันมิถอยก็ดี ถ้าหญิง ๓ วัน มิถอยก็ดี ท่านว่ามันแปรไปเป็นสันนิบาตแล มันย้อมให้วงเหงาอยู่ดั่งนั้น ถ้าสับศิระเขาเลือดออกเสียตายแล ฯ ท่านแก้ไปตามโรคสันนิบาตนี้แล ฯ

ประการหนึ่งว่าตรีโทษมีลักษณะ ๓ ประการเพื่อเป็นวายุให้ราก ๑๐ ราตรีแลใช้เพื่อเสมหะนั้น ท่านพัก ๑๒ วัน ถ้าแลใช้เพื่อกำเดานั้นให้พัก ๗ ราตรี ถ้าแลโรคนั้นรวมกันหมดทั้ง ๓ ประการ แพทย์พึงเข้าใน ๗ ราตรี เข้ามาโดยกล่าวมานี้เถิด ฯ

ประการหนึ่ง จะกล่าวถึงเลือดแลเนื้อ อันจะให้โทษนั้นคือตัวขาว เลือดขาว ท่านให้กินวานเพชร์ ถ้าตัวเหลืองเลือดเหลือง ท่านให้กินยาส้มอย่าให้ส้มนัก เค็มอย่าเค็มนัก เผ็ดอย่าเผ็ดนัก ขมอย่าขมนัก ตัวดำเลือดดำให้กินยาขมแลหวานแล ถ้าเลือดเขียวก็ดี แดงก็ดี เหลืองก็ดี ให้พึงรู้ว่าเลือดนั้นเป็นโทษเพื่อลม ฯ

ประการหนึ่ง ถ้าทุกบาดเจ็บแล้วพิจารณาดูเลือด ถ้าเลือดนั้นจางดูเยี้ยววักก็ดี ดั่งน้ำดอกอัญชันก็ดี ให้พิจารณาดูพึงรู้ว่าเลือดนั้นเป็นโทษเพื่อกำเดาแล ฯ

ยาอาบแก้เลือดร้าย

ยาอาบแก้เลือดร้ายให้ดี เอาตะกั่วบริสุทธิ์ ๑ ตะกั่วดำ ๑ ทองสัมฤทธิ์ ๑ เงิน ๑ ทองคำ ๑ ยาทั้งนี้แช่น้ำอาบบำรุงเลือดให้โทษแล เลือดอันกุมเอาหัวอก กุมเอาหัวใจอันเหื่อนนั้นหายแล ฯ

ยาต้มแก้เลือด

ยาต้มแก้เลือด เอารากมะอึก ๑ รากคนทีสอ ๑ เปลือกไม้แดง ๑ เปลือกเพกา ๑ เปลือกมะตูม ๑ ยาต้มกินหายแล ฯ

ยาแก้มูตรแดง

ยาแก้มูตรแดง เอาผักปราบ ๑ รากย่านาง ๑ รากผักหวานบ้าน ๑ รากโคลน้ำ ๑ ฝนกินแก้มูตรแดง แก้ปากแห้งไม่หายตายแล ฯ

ยาดั้มแก้มูตรแดง

ยาดั้มแก้มูตรแดง เอาโกศก้านพร้าว ๑ จันทน์ทั้งสอง ๑ บอระเพ็ด ๑ กระจคอม ๑ ลูกกระพังโหม ๑ เอาเสมอภาคดั้ม ๓ เอา ๑ กินแก้มูตรแดง แก้เจ็บท้อง เจ็บหลังเสียดโครง เสียดราวข้าง เบามีออกกินหายแล ฯ

ประการหนึ่งเล่า พระอาจารย์จะพึงให้พิจารณาใช้ต่างๆ ให้รู้จักใช้ จงเอายาประจุใช้ให้กินเสียก่อน ท่านให้เอาพริก ๑ กระเทียม ๑ ชิง ๑ กระเทียมสองส่วน เกลืออันขาว ๓ ส่วน ดีปลี ๔ ส่วน ยาทั้งนี้ดั้มให้กินประจุใช้ไม่หายแล ฯ

ขนานหนึ่งท่านให้เอากระดูกตั้มเอาน้ำไว้เป็นกระสายไว้ เอาข้าวแดงนั้นมาต้มเป็นข้าวสาร แล้วจึงเลือกเอาแต่เม็ดแดงนั้นจครั้ง แล้วจึงเอายา ๔ สิ่งนี้ตำที่ละสิ่ง ให้เอาพุทราแผ่น ๑ ถั่วเขียว ๑ ลูกถั่วพู ๑ ต้มที่ละสิ่ง เอาเสมอภาค จึงเอาข้าวแดงนั้น ๓ เท่า จึงบดกันเข้ากับยาผงนั้น จึงเอาน้ำตริกฏุกใส่ตั้มเอาน้ำให้พุ่งจติ ให้คนใช้กินแก้ใช้สันนิบาตแล ให้กลมเป็นก้อนอยู่ในท้อง ขบเสียดทั้งตัวแลมันให้โอนกก็ดี แลใช้ตัวร้อนให้ใช้จับนานหายก็ดี กินยาข้าวเปลือกเปียกหายแล ฯ

ยาแก้สันนิบาต

ยาแก้สันนิบาตสะแกเวียน สันนิบาตเลือด สันนิบาตปะกังกี้ ถ้าเป็นสันนิบาตสะแกเวียน ลูกมันขึ้นให้ราก ให้เอารากสาแกมาฝนกับน้ำมะนาวนวดบ้าง ทาบ้าง แลลิ้มสีกระหม่อมด้วยหายแล ฯ

สันนิบาตเลือดกำเดาปนกัน มันให้ตัวร้อน ท่านให้เอาใบมะขาม ๑ ยานี้ดั้มจงดวดเอาเกลือขาวใส่ลงน้อยหนึ่ง เอาดินให้ใส่ลง ๓ แห่ง สระหัว ๓ วันหายไม่เป็นแล

สันนิบาตลม ครั้นเจ็บขึ้นมาให้ตื่นเย็นมือเย็น ท่านให้เอาพันธุ์ผักกาด ๑ โพล ๑ กระจชาย ๑ ยาทั้งนี้ตำเป็นผงให้ແหลก ต้มด้วยกับกับน้ำดิบ แล้วจึงเอาน้ำมะนาวคลุกเข้าด้วยกัน ใส่หม้อตั้งไฟขึ้นให้ร้อน จึงเอามาประสมประคบแต่ตื่นขึ้นมาถึงสะดือหายไม่เป็นแล ฯ

สันนิบาตปะกังกี้ ท่านให้เอาบอระเพ็ด ๓ อุตพิต ๓ ยาทั้งนี้ตำให้ละเอียดคลุกกันเข้ากับน้ำมะนาว จึงเผาเหล็กให้ร้อน จึงสับลงที่กระหม่อม จึงเอาสำลีชุบน้ำยาพอกลงที่สับนั้น ๓ วันจึงเอาออกเสียหาย เมื่อจะสับนั้นเอามนต์กระนี้เป่าลง ๓ ที่ก่อน จึงว่ามนต์ ๓ **อมม ยกขิ มหายกขิ มนิสวาห^๓** ๓ คือ มนต์เป่ากระหม่อมแล ฯ

สันนิบาตสะแกเวียน เอายานี้ประคบ เอายาดำ ๑ พันธุ์ผักกาด ๑ หอมแดง ๑ เปลือกมะรุ้ม ๑ เปลือกทองหลางใบมน ๑ ยาทั้งนี้ตำให้ละเอียด เอาน้ำเปลือกมะรุ้ม ๑ เป็นกระสาย ประคบบ้าง ทาบ้าง เมื่อยที่โหนประคบที่นั้น แล้วจึงเอามาพอกกระหม่อม ๒ วัน ๓ วัน ท่านให้ประคบเสียก่อน จึงสุ่มกระหม่อมแล ฯ

ยานี้สำหรับพอกกระหม่อม ท่านให้เอาตองตึง ๑ ว่านน้ำ ๑ ใบส้มป่อย ๑ ชิง ๑ รากสลิด ๑ รากผักแพวแดง ๑ ยาทั้ง ๖ สิ่งนี้ตำเป็นผงทำแท่งไว้ฝนด้วยน้ำมะนาว สันลึกับยาสูบกระหม่อม แลสะแกเวียนปวดกินหายแล ฯ

^๓ ตัวอักษรหนาหมายถึง ต้นฉบับเขียนด้วยอักษรขอมไทย.

ลักษณะไข้สันนิบาต

ประการหนึ่งเล่าคือ ไข้สันนิบาตมีลักษณะต่างๆ คือ ไข้สาประชวรนั้น ไข้คอแทบเที่ยง แลมันให้ตัวสั่นแลครันตัว เหนือออกแลไข้ดาวนั้นออกจิงสว่าง^๔ บางที่ย่อมไข้แต่เย็นก็มีบ้าง ที่ไข้แต่เด็กนอนหลับก็มีบ้าง ที่ไข้แต่เที่ยงขึ้นไปแลมันย่อมหายแต่เข้าไป ให้ตื่นมือซิดไปแลกินข้าวมิได้มันให้รากล แะ

ประการหนึ่งไข้ตะตยะชวร มันมันไปมิรู้สึกตัวที่จะอยากอาหาร มักให้ว่าโน่น ว่านี่ กระวนกระวาย กระจายน้ำแลคลั่งไปมีประการต่างๆ แล

ประการหนึ่งไข้ตุประชวร มันให้คลั่งไปหาสมประฤติมิได้ ลักษณะดั่งนี้รักษายากนัก ท่านให้ผลัด ๓ วัน ๗ วัน ๙ วัน ถ้าพ้นกว่านั้นรักษาไปตามบุญแล

ประการหนึ่งว่าไข้มันให้คางแข็ง ฟันชิดกัน เข้าซึกมือซึกตีน เข้าแข้งอยู่ บ้างลิ้นคาปากอยู่ ลักษณะดั่งนี้ก็ได้ชื่อว่าสันนิบาตกุมภณท์หลงแล

ประการหนึ่งสันนิบาตอย่างหนึ่ง มันมิให้ร้องไห้เจรจาได้ ลักษณะดั่งนี้ชื่อว่า สันนิบาตใบ้แล

ประการหนึ่งสันนิบาตกุมภณท์หลง มันให้มือกำตีนกำ ตาแข็งให้กระที่บตีน ให้มือตีนซึกเข้าแล้วร้องไห้อยู่แล มันซึกกระดุกลิ้นกรอบๆ แลเนื้อหนังเหี่ยวเข้าให้ตาแดงแข็งอยู่ ดั่งผีเข้า ลักษณะดั่งนี้ลาเข้าแล

ยาแก้สันนิบาตตะตยะชวร

ยาสันนิบาตตะตยะชวร ท่านให้เอาผิวมะกรูด ๑ ผิวมะขี้ ๑ ใบว่านน้ำ ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ลูกผักชี ๑ หล้าไซ ๑ พริก ๗ จิง ๗ บดทำเป็นแท่งไว้ละลายน้ำชาข้าว ทาฝ่าตีนฝ่ามือหายแล

ยาแก้สันนิบาตกุมภณท์

ยาสันนิบาตกุมภณท์ เอารากเพกา ๑ รากแผ่นดินเย็น ๑ หล้าปากควาย ๑ บดทำแท่งไว้ฝนกับน้ำชาข้าว ทั้งกินทั้งชโลม เอาติงเหลืองร่ำหัดลงกิน มันซึกที่ไหน ทาลงที่นั่นหายปวดแล

ยาแก้สันนิบาตกุมภณท์หลงอัน^๕ พิษนาศน์ ๑ จิง ๑ กะเทียม ๑ ยา ๓ สิ่งนี้ บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำเหล้ากิน เป็นยาภายในก่อนแล้วจึงเอายาทานอก ให้เอาใบช้อย ๑ ใบสะเดา ๑ พริก ๗ จิง ๗ บดทำแท่งไว้กินด้วยเหล้า เป็นยาเสียก่อนแล้วจึงเอายาขนานนี้กิน ๆ เอาใบช้อย ๑ ใบกะเพรา ๑ ใบตะไคร้ ๑ บดทำแท่งไว้ ติงเหลืองร่ำหัด ทาฝ่าตีนฝ่ามือมันซึกที่ไหนทาที่นั่นหายแล ถ้าเป็นเกลียวดำ ท่านให้เอายาแก้กุมภณท์หลงนั้นมาแก้หายแล

ยาแก้ภายใน

ยาท่านแก้ไข้ซึก เองาข้างมาคั่ว ๑ ชี้เกลือ ๑ บดทาหายแล ถ้ามิหาย เอาปูนผงมาละลายน้ำแก้ซึกทาหายแล

^๔ สว่าง – สร้าง หมายถึง ทุเลา

^๕ ต้นฉบับเขียน “อัน” ชัดเจน แต่น่าจะเป็นคำว่า “เอา”. ผู้ปริวรรต.

ยาชื่อปะโตลาตัม

ยาตัมชื่อปะโตลาธิวาต เอาจันท์ทั้ง ๒ บอระเพ็ด ๑ แห้วหมู ๑ ลูกจิงจ้อ ๑ เทียนดำ ๑ กะพังโหม ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ ลูกผักชี ๑ ชิงแห้ง ๑ โภศจุฬาลำภา ๑ ลูกราชพฤกษ์ ๑ ลูกชี่กาแดง ๑ น้ำประสานทอง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง เอาสมอไทย ๒ ตำลึง ๑ บาท สมอพิเภก ๔ ตำลึง ยาดำ ๑ บาท ต้ม ๓ เอา ๑ กินบำบัดโรคทั้งปวงหายแล ฯ

ยาตัมชื่อปะโตลาธิวาต ขนานหนึ่งล้า เอากระดอม ๑ จันท์ ทั้ง ๒ ชะมด ๑ จุกโรหิณี ๑ กะพังโหม ๑ กรุงเขมา ๑ บอระเพ็ด ๑ ดีปลี ๑ ชิงแห้ง ๑ สมอไทย ๑ สมอพิเภก ๑ มะขามป้อม ๑ ลูกราชพฤกษ์ ๑ ลูกจิงจ้อ ๑ ลูกชี่กาแดง ๑ น้ำประสานทอง ๑ แห้วหมู ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง รากหนดี ๑ บาท ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้จุกเสียดท้องขึ้นหายแล ฯ

ยาชื่อปะโตลาธิวาต เอากำมะพร้าว ๑ โภศจุฬาลำภา ๑ กรุงเขมา ๑ ชิงแห้ง ๑ สมอทั้ง ๓ ลูกกระดอม ๑ ลูกราชพฤกษ์ ๑ รากเสนียด ๑ จันท์ทั้ง ๒ ดีปลี ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๒ สลึง ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้

ปะโตลาธิวาตแก้ไข้ใหญ่

ยาแก้สันนิบาตชื่อปะโตลาธิวาตแก้ไข้ใหญ่ แก้ไข้ทั้งปวง เอาบอระเพ็ด ๑ ลูกราชพฤกษ์ ๑ จันท์ทั้ง ๒ ลูกมะตูม ๑ ลูกชี่กาแดง ๑ โภศทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ กะพังโหม ๑ กำมะเดื่อ ๑ รากขมิ้น ๑ รากผักเสี้ยนผี ๑ ตรีผลา ๑ รากแฝกหอม ๑ ตรีภูก ๑ ลูกกระดอม ๑ ยาดำ ๒ สลึง ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล ฯ

ยาชื่อปะโตลาธิวาต ทุเลาธาตุแก้ไข้ทั้งปวง เอาตรีผลา ๑ ลูกกระดอม ๑ จันท์ทั้ง ๒ ผักราชพฤกษ์ ๑ ลูกข้าพลุ ๑ ยาทั้งนี้เอาสมอภาคตัม ๓ เอา ๑ จึงเอาน้ำประสานทองเท่าเม็ดถั่วเขียวร่ำหัด ทุเลา แก้เสลดปะกอกอยู่หายมานานแล้ว อย่าสนเท่ห์เลยวิเศษหนักแล ฯ

ลักษณะไข้

สิทธิการีย จักกล่าวไข้ตามรายเดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ เดือน ๘ เป็นเพื่อเลือด เดือน ๙ เดือน ๑๐ เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ เป็นเพื่อลม เดือน ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือน ๔ เป็นเพื่อเสลด ถ้าไข้รุ่งสว่างกลางคืนนอนมิหลับก็ติ ไข้เพื่อเลือดแลลมว่าไข้สันนิบาต ถ้าไข้เพื่อเสลดมันให้เผ็ดปากหวานปาก ให้พุงเดือดหนักแล ตื่นเย็นมือเย็นหนักดั่งน้ำแล ให้คัดจมูก ตามืด ขนลุกทุกเส้นแล สะท้านหนาวแล รากลมเปล่าแล ลักษณะไข้เท่านี้แล ฯ

สันนิบาต ๗ จำพวก

แต่นี้จะกล่าวถึงสันนิบาตทั้ง ๗ จำพวก

จำพวกหนึ่ง มันให้สะท้านให้สันแลมือสันตสัน ชื่อว่า สันนิบาตลูกนก ฯ

อนึ่งมันให้ตื่นกำมือกำ ปากเปี้ยวตาแหก ชื่อว่าสันนิบาตพะนันท่อเมืองท่อยักษ์แล

อนึ่งมันให้ปากมื่อออกแต่ตื่นมือเย็น ตาแดง ชื่อสันนิบาตกระด้างแล ฯ

อนึ่งมันให้คลั่งไปให้ว่าโน่นนี่ตั้งผีเข้าอยู่ ชื่อสันนิบาตตีพลุแล ฯ

อนึ่งมันให้แหกตาลอก น้ำลายเหนียว มูตรแดง ลางที่ขัดเบา ชื่อสันนิบาตกุมภณธ์แล ฯ

อนึ่งมันทำเพลงเพ้อบันไป ชื่อว่าสันนิบาตตีเคียดแล ฯ

อนึ่งมันให้ตีนมือเหลือง มันให้เชื่อมมัวไปทั้งกลางวันแกลงคืนมิเจรจาเลย ชื่อว่าสันนิบาตเชื่อมแล ฯ

แต่นี้จะกล่าวอธิบายสันนิบาตทั้ง ๗ จำพวก

ถ้าใครรู้สันนิบาตอันใดท่านให้ผ้าชุบน้ำเช็ดฝ่าตีนฝ่ามือทั้ง ๒ ข้างดู

ถ้าเห็นว่าดวงแดงขึ้นมาชื่อว่า ตัวผู้แล ฯ

ถ้าเห็นว่าดวงขาวชื่อว่า ตัวเมียแล ฯ

ถ้าผู้ใดจะแก้ให้ดูตามดวงมันเกิด กำหนดมันเดือน ๑ เดือน ๒ เดือน ๓ เดือนก็ดี ปีหนึ่งก็ดี ถ้าสันนิบาตถึง ๗ จำพวก รักษาไม่ได้เลย ฯ

ถ้า ๕ จำพวกจะได้ส่วน ๑ เสีย ๒ ส่วน ถ้า ๔ จำพวกก็ให้รักษาเถิด ท่านกล่าวมาแล้วสันนิบาตนี้ ท่านให้ดูตามดวงนั้นเถิด ฯ

แต่นี้จะแก้สันนิบาตทั้งปวง ท่านให้เอาสมอทั้ง ๓ ผิวไม้บง ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ จันทน์ทั้ง ๒ หัสคำ ๑ ผิวมะกรูด ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ลูกผักชี ๑ ใบมะแว้งทั้งสอง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ บดทำผงไว้ละลายน้ำกิน ถ้าร้อนละลายน้ำจันทน์ ถ้าใช้จับละลายน้ำขิงกิน ถ้าปากมียอกละลายน้ำมะนาวกิน ถ้าช้ำละลายน้ำติงเหลืองกิน แก้ใช้สารพัดทั้งปวงแก้สันนิบาตทั้ง ๗ จำพวกก็หายแล ฯ

ถ้าสันนิบาตแก้แล้ว ถ้าจะแก้เอาสมักบ ๑ เปลือกเพกา ๑ หัวคูณ ๑ ซะเอมเทศ ๑ บดทำผงไว้ละลายน้ำชาข้าวกรอกเข้าไป ถ้าปากมียอกแล้วรู้สึกตัว ขวัญข้าว ๒ บาท ได้เชื่อมามากแล ฯ

อนึ่งสันนิบาตกุมภณัทมันให้ตีนกำมือกำ มีรู้สึกตัวย่ำลายพ่นออกมาให้ว่าโน่นวานี่ ดังผีเข้าอยู่ ถ้าจะแก้ให้เอาใบเสนียด ๑ ใบหนาด ๑ ลำพัน ๑ แห้วหมู ๑ ใบชาลี ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันจึงปรุงพริก ๑ ขิง ๑ กะเทียม ๑ ทำผงไว้ละลายน้ำผึ้งเป็นกระสาย รอดมาหลายคนแล ฯ

ยาแก้สันนิบาตอ้าปากมียอก

ยาแก้สารพัดใช้แก้ปากมียอก ทั้งแก้หอบ แก้คางแข็งก็ดี เอาหัวสับปะรด ๑ กระจุกงูเหลือม ๑ คางปลาช่อน ๑ ขนเม่น ๑ กระจุกแร้ง ๑ อางม ๑ ยาทั้งนี้เผาไฟให้ไหม้ แล้วเอาลูกจันทน์ ๑ ใส่ลงบดเป็นผงไว้ละลายน้ำมูตร แก้ใช้ตามแต่จะยกเอาน้ำกระสายใช้เถิด ฯ

แก้กระหายน้ำแล

ยาแก้กระหายน้ำ ท่านให้เอาสมอเทศ ๑ สมอไทย ๑ มะขามป้อม ๑ ลูกกระดอม ๑ ชี้อาแดง ๑ ชัดมอน ๑ เท้ายายม่อม ๑ สมุลแว้ง ๑ มะกล่ำเครือ ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ บอระเพ็ด ๑ กะลามังสี^๖ ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารพี ๑ บัวหลวง ๑ โกรฐทั้ง ๕ หญ้าตีนนก ๑ ไคร้เครือ ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ จันทน์ทั้ง ๒ กะลำพัก ๑ กฤษณา ๑ ซะเอมเทศ ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ บดบั่นผงไว้ ละลายน้ำดอกไม้ แทรกข้มทสรกิน แก้กระหายน้ำ วิเศษนักแล ฯ

^๖ น่าจะเป็น “ชฎามังซี” หมายถึง ชื่อโกรฐเครื่องยา คือ โกรฐชฎามังซี. ผู้ปริวรรต

ล้อมดับดับพิษ ชื่อมหาพิมเสน

ยาชื่อมหาพิมเสน ล้อมดับดับพิษใช้ทั้งปวง เอาจันทร์ทั้ง ๓ เนระพูสีทั้ง ๒ ว่านกีบแรด ว่านร้อนทอง ๑ ว่านเปราะ ๑ ไคร้เครือ ๑ ระย่อม ๑ พืชนาศน์ ๑ หัสคำ ๑ งาช้าง ๑ ใบพิมเสน ๑ ใบมะลิ ๑ ใบผักไถ่ ๑ ใบมะตูม ๑ ทองกลางใบมน ๑ ดินประสิวขาว ๑ สารส้มสะตุ ๑ เสมอภาคไว้ ทำเป็นแท่งไว้ ละลายน้ำกิน ล้อมดับดับพิษแก้ไข้ทั้งปวงหายแล ฯ

ยาแก้เชื่อมมัว

ยาแก้เชื่อมมัว สวิงสวย ไข่เหนื่อ สันนิบาต เอาดอกสัตตบุษย์ ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกจำปา ๑ ดอกกระดังงา ๑ เปลือกเสียงพรัางแอ ๑ เอาเท่ากัน บดเป็นแท่งไว้ ละลายน้ำจันทน์ น้ำดอกไม้กิน แก้เชื่อม แก้มัว สวิงสวยหายแล ฯ

ยาแก้ไอคำอีแดง

ยาแก้ไอคำอีแดง ไข่เหนื่อ อ้าปากมื่ออก ลินทจดระจามีได้ เอาผักแพวแดง ๑ ใบพลูแก่ ๑ ใบกะเพรา ๑ ลูกผักกาด ๑ ลูกผักชี ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ กะเทียม ๑ น้ำประสานทอง ๑ เอาเท่ากัน บดเป็นแท่งไว้ ละลายน้ำมะนาวกรอก ถ้าน้ำลายเหนียว แทรกเกลือกินหายแล ฯ

แก้ไข้เหนื่อให้ร้อน

ยาแก้ไข้เหนื่อ สันนิบาต มันให้ร้อยแลหนาว เอาใบบัวทั้ง ๒ ใบกะพังโหมทั้ง ๒ ใบสะเดา ๑ ใบผักแว่น ๑ ใบผัก ๑ ใบตำลึง ๑ ใบเสนียด ๑ ใบลำโพง ๑ โคนกล้วยดิบ ๑ ผักขวง ๑ ใบปิบ ๑ ว่านหางตะเข้ ๑ จันทร์ทั้ง ๒ เอาเท่ากัน บดทำแท่งไว้ ถ้าจุกละลายน้ำขิง ถ้ารากลูกยอแก้ไข้หาย ฯ

ยาแก้พิษสันนิบาต

ถ้าพิษสันนิบาตใช้ทั้งปวง มีรู้จักรสข้าวปลา มีรู้จักสมประดี ท่านให้อาพริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ สะค้าน ๑ ข้าพลู ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ลูกพืลังกาสา ๑ แผลกหอม ๑ เปลือกสมุลแว้ง ๑ จันทร์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ เทียนยาวพานิ ๑ โกรฐสอ ๑ มหาหิงคุ์ ๑ ว่านน้ำ ๑ กะเทียม ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำส้มช่ากิน แก้ไข้ตรีโทษทั้งปวง แก้พิษไข้ทั้งปวงมันให้สลบไปไม่รู้สมประดีแล ละลายน้ำขิงก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ ถ้าสวิงสวยในอกในใจละลายน้ำจันทน์ก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้กินหาย ถ้าเลือดเป็นก้อนอยู่ในท้องละลายน้ำร้อนกิน ถ้าเสลดปะอยู่มิรู้จักกินข้าวมิได้ (ละลาย)น้ำมะนาวกิน ถ้ากระหายน้ำส้มช่าน้ำตาลทรายลง กินแต่พอสมควร กินหายแล ฯ ถ้าคลั่งเพื่อไปมา ละลายน้ำกะเม็งกินหาย ถ้าริดสีดวงละลายน้ำเหล้ากิน แก้มูตรแดงมูตรขาวมูตรเหลืองด้วย แก้โรคสารพัดทั้งปวงหายมามากแล้ว ได้เชื่อมามากแล้ว ท่านตีคำไว้ ๑ ชั่งทอง แล วิเศษหนักแล ถ้าจะแก้พิษฝีดาษ ฝีหัวเดียวก็ได้ เร่งทำเถิด แก้ท้องขึ้นก็ได้ ยาชื่อหิงหอม หิงหอมแล ฯ

ยาชื่อกำลักราชสีห์

สิทธิการิยะ ยาชื่อกำลักราชสีห์ ท่านให้อากฤษณา ๑ บาท กะลาพัก ๑ บาท ขอนดอก ๑ บาท โกรฐทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๑ บาท เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๑ บาท เลือดแรด ๑ ตำลึง ๑ บาท ตริภูกเอาสิ่งละ ๑ บาท ดอกคำ ๕ ตำลึง ผางเส้น ๓ ตำลึง อบเชยเทศ ๑ บาท ขมิ้นเครือ ๑ บาท สมุลแว้ง ๑ บาท กำลั้วเถลิง ๑ บาท เชือกเขามวกทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๑ บาท วัลย์เปரியแดง ๑ บาท รากย่านาง ๑ บาท ลูกจันทร์ ๒ สลึง ดอกจันทร์ ๒ สลึง กระวาน ๑ สลึง กานพลู ๒ สลึง การบูร ๒ สลึง ดอกบุนนาค ๑ บาท ดอกจำปา ๑ บาท ดอกกระดังงา ๑ บาท เกสรบัวหลวง ๑ บาท เกสรสัตตบุษย์ ๑ บาท เกสรสัตตบรรพ์ ๑ บาท เกสรบัวขม ๑ บาท เกสรบัวเผื่อน ๑ บาท บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้เทศก็ได้ ดอกมะลิก็ได้ แทรกน้ำตาลกรวด น้ำตาล

ทราย พิมเสน รำหัดกินแก้หอบ อิดโรยแล แก้วสรวงสายหากำลังมิได้ ถ้าจะบำรุงโลหิตละลายน้ำผึ้งรวงตีนกแล ท่านตีไว้ ๑ ตำลึงทองแล ฯ

ยาแก้ทุรนทุราย

ยาแก้ทุรนทุราย เอาจันทร์ทั้ง ๒ พิษนาคน ๑ ไคร้เครือ ๑ ระย่อม ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ หัสคำ ๑ ชะเอมเทศ ๑ หัวแร่ ๑ หัวกา ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ นอแรด ๑ เขากูย ๑ เขาหัวดอน ๑ หัวมหากาฬ ๑ มหาหิงคุ์ ๑ ว่านน้ำ ๑ พรหมมิ ๑ สมอทั้ง ๓ พริก ๑ ชิง ๑ กะเทียม ๑ เอาเท่ากันบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้ กินแก้ทุรนทุราย แก้วร้อนแก้อกแก้ใจแก้ได้สิ้นแล ฯ

ยาแก้เชื่อมแล

ยาแก้เชื่อม เอารากมะงั่ว ๑ รากมะนาว ๑ รากส้มป่อย ๑ รากมะแว้ง ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ ฝนกินแก้สันนิบาตเชื่อมหายแล ฯ

ยาแก้หอบ เอาใบพิมเสน ๑ ทองพัน ๑ ผักกระโสม ๑ หลู้ใต้ใบ ๑ กระทืบยอด ๑ ใบละหุ่งแดง ๑ เอาเท่ากัน บดทำแท่งไว้ละลายน้ำชาข้าวก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ แก้ไข้เหนือทั้งปวงดีหนักแล ฯ

ยาแก้รำกแล

ยาแก้รำกแลท้อ เอามะขามป้อม ๑ เขากวาง ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ เผาไฟทำแท่งไว้ ละลายน้ำชาข้าวกินแก้ไข้สันนิบาต แก้กาฬสังคลี แก้ได้มามากแล ฯ

ยาชื่อเขียวแก้รำกแล

ยาชื่อเขียวการ เอาว่านกีบแรด ๑ ร้อนทอง ๑ ใบตำลึงตัวผู้ ๑ ใบมะยมตัวผู้ ๑ ใบขี้เฒ่าสามย่าน ๑ หางตะเข้ ๑ ใบพุทรา ๑ ใบกุ่มน้ำ ๑ ใบกุ่มบก ๑ ใบทองกลางใบมน ๑ ใบชุมเห็ดเทศ ๑ ผักขวง ๑ ใบระงับ ๑ ใบขี้กาแดง ๑ ใบมะกรูด ๑ ใบมะนาว ๑ หัวหอม ๑ กะเทียม ๑ ผักคราด ๑ พริกไทย ๑ บดทำแท่งไว้ ละลายน้ำจันทร์เป็นกระสายกินก็ได้ ถ้าขางน้ำขิงน้ำมะนาว จุดกาฬใช้น้ำปูนใส ถ้ากาฬผิแก้ไข้ น้ำชาข้าวน้ำจันทร์กิน แก้สลับฟกเขียวน้ำดอกมะลิ แก้หอบชันชอกกร ถ้ากาฬใช้น้ำคร่ำ ผีฟกทูนน้ำเหล้าคา ฯ

ยาแก้สะอึกแล

ยาแก้สะอึกเอาชะเอมเทศ ๑ ฝนกับน้ำผึ้งกินหายแล ฯ

ยาจุดกาฬ

ยาจุดกาฬ เอาหัวงูเห่า ๑ ตาไม้ไผ่ ๑ บดทำแท่งไว้ละลายน้ำคร่ำ กาฬหนอกน้ำปูนใส กวาดขางน้ำมะนาวน้ำขิงหายแล

ยาแก้ไข้อันหนอร้อน

ยาแก้ไข้อันหนอร้อนให้กระวนกระวาย เอารากถั่วระ ๑ หัวคูน ๑ บดละลายน้ำชาข้าวพันกินหายแล ฯ

ยาแก้ไข้หนักสลับ

ยาแก้ไข้หนักสลับไป เอาใบบัวหลวง ๑ ลูกมะกอกเผา ๑ เขากวางเผา ๑ ทองกลางใบมน ๑ บดทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ น้ำชาข้าว ทั้งกินทั้งพันแก้สลับแล ฯ

ยาแก้เสลด

ยาแก้เสลด เออฟริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ เอาสีงละ ๑ บาท ต้มผงละลายน้ำมะงั่ว เกลือใส่ลงกินหายแล ฯ

ยาหาคามีได้

จะกล่าวถึงแก้วหาคามีได้ ท่านให้เอาลูกกระวาน ๑ กานพลู ๑ ดีปลี ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ สมุลแว้ง ๑ ชิง ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน เอาสีงละ ๑ บาท ฟริกไทยเท่ายาทั้งหลาย จึงเอาส้อมเท่าฟริก จึงเอากระเบื้องตั้งไฟคั่วส้อมให้เหลืองแล เอายาทั้งนั้นใส่กวนให้สมกัน แล้วเอามาประสมกันตำผงไว้ เมื่อจะกินละลายน้ำฝิ่งกินก็ได้ น้ำจิงก็ได้ ปั้นเท่าลูกพุทรา ๓ เม็ด กินแก้ตมูก ตกลือด ตกหนอง อยู่ในท้องทวารหนักเบา แลเลือดเป็นก้อนอยู่ก็ดี อองคชาติด้วนก็ดี เป็นจ้ำร้วก็ดี อยู่โพบิไต้ก็ดี จุกเสียดก็ดี ริดสีดวงก็ดี อันกล่าวมาทั้งนี้ ได้รักษามามากแล้ว ตั้งขั้วขั่ว ๑ บาท ถ้ามิได้อย่ารักษาเลย ยานี้ท่านตีค่าไว้ ๒๐ ชั่งทองแล ฯ

ยาสมรวมธาตุทั้ง ๔

สิทธิการิยะ ยาสมรวมธาตุทั้ง ๔ นั้นเอาโกฐจุฬาลำพา โภทฐอส เทียนดำ เทียนแดง กานพลู ลูกเบญจกานี ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ จันทน์ขาว ๑ สีเสียดเทศ ๑ สะเอมเทศ ๑ สมอเทศ ๑ สมอพิเภก ๑ มะขามป้อม ๑ ฟริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ ลูกมะแว้งเครือ ๑ ลูกมะแว้งต้น ๑ ลูกผักชี ๑ ไคร้เครือ ๑ ขมิ้นส้ม ๑ (ขมิ้น)เครือ ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ว่านน้ำ ๑ รากผักชี ๑ เอาเท่ากัน บดทำแห้งไว้ละลายน้ำกิน เป็นยาสมรวมธาตุทั้ง ๔ มันให้เป็นต่างๆ นานา ไปทุกสิ่งทุกอันสารพัดหายสิ้นหมดแล ฯ

ยาสันนิบาตเลือดฟุ้ง

ยาสันนิบาตเลือดฟุ้งออกมาทางปากจมูก เอาเทียนดำ ๑ เขากระบือเผือกเผา ๑ การบูร ๑ ฟริก ๑ ชิง ๑ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำร้อนกินแก้เลือดหยุด ฯ

ยาแก้หิวหอบชู่ใจ

ยาแก้หิวหอบชู่ใจ เอาเขาแดงคั่วให้เหลือง ๑ ถั่วทอง ๑ สะเอม ๑ สะเอม ๑ รากถั่วพู ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ บดด้วยน้ำมะพร้าวก็ได้ น้ำอ้อย น้ำฝิ่ง น้ำตาล ชัณฑสกร น้ำตาลทราย น้ำตาลตะขุน^๗ ประสมกันเข้าละลาย ยานี้กินชู่ใจแก้หิวหอบทั้งปวงหายแล ฯ

ยาแก้ไขเหนื่อ

ยาแก้ไขเหนื่อ เอาใบรักขาว ๑ ใบพลูแก่ ๑ ระย้อม ๑ พิษนาศน์ ๑ ไคร้เครือ ๑ ดินประสีขาว ๑ น้ำเต้าขม ๑ บดทำแห้งไว้กินกับน้ำข้าวข้าวแก้ไขเหนื่อดีนักแล

ยาหอมแก้เชื่อมิ้นชื่นใจ

ยาหอมแก้เชื่อมิ้นชื่นใจ เอาดอกพิกุล ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกบุณนาค ๑ ดอกบัวขมหลวง ๑ สน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ กฤษณา ๑ ย่านาง ๑ เฌียงพรัานางแอ ๑ โภทฐทั้ง ๕ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำดอกไม้ กินชโลมแก้มิ้นชื่นใจแล ฯ

ยาแก้กลากสาต

สิทธิการิยะ จะใคร่รู้ว่ากลากสาตตัวผู้ตัวเมีย ท่านให้เอาผ้าชุบยาทาฝ่ามือฝ่าตีนเข้าดู ถ้าแห้งแดงเป็นเงาขึ้นมาในฝ่าตีนฝ่ามือนั่นกลากสาตตัวผู้ ถ้าเป็นขาวนั่นกลากสาตตัวเมียแล ฯ จึงเอายานี้ทา เอาน้ำมะนาว ๑ ก้านสับปะรด ๑ เถาดำลึง ๑ ดินประ

^๗ เรียกน้ำตาลที่เคี่ยวให้ข้นเป็นยางอย่างน้ำฝิ่ง.

สิวขาว ๑ เป็นยาทาตีนักเบาแล ฯ กินสำหรับไข้เหนือ สันนิบาต ลากสาดทั้งชโลมหายแล ฯ ยังอีกขนานหนึ่งคู่กัน เอาใบมะเฟือง ๑ ใบมะขี้ ๑ ใบมะเมีย ๑ หญ้าแระด ๑ หญ้าปากควาย ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ ดินประสีขาว ๑ บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำขาวข้าวตังตุ้ด ทั้งกินทั้งชโลมหายแล ฯ

ยาแก้กาฬภายใน

ยาบด เอาใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ ใบกรอบแกรบ ๑ ใบตำลึงทั้ง ๒ ใบสมิ ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ นอแรด ๑ พิษนาศน์ ๑ ระย่อม ๑ บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำลูกประคำสีควายเผาไฟตัด กินแก้กาฬ แก้พิษไข้ ร้อนภายใน ก็หาย ฯ

ยังอีกขนานหนึ่งคู่กัน เอาจันทน์แดง ๑ จันทน์ขาว ๑ สน ๑ เนื้อไม้ ๑ ผักไ้ ๑ ใบชาลิขม ๑ ใบหญ้านาง ๑ ใบผักข้าว ๑ ข้องสามย่าน ๑ ใบระงับ ๑ ใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ มะขี้ ๑ มะเมีย ๑ ใบผัก ๑ ใบน้ำเต้า ๑ หวายตะค่า ๑ หวายตะมอย ๑ ว่านเปราะ ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ พิษนาศน์ ๑ ระย่อม ๑ ไคร้เครือ ๑ บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำขาวข้าว กินแก้ไข้ทั้งปวง ตึงตุ้ดชนิดหนึ่ง กินแก้ร้อน แก้คลื่น แก้เพ้อ แก้กาฬภายในหายมา มากแล้ว ฯ

ยาแก้สันนิบาตทั้งปวง

ยาแก้สันนิบาตทั้งปวง เอาลูกแตงโม ๑ แตง ๑ แตงไทย ๑ แตงกวา ๑ ใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ มะขี้ ๑ ใบมะเมีย ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ หญ้าแพรก ๑ หญ้าปากควาย ๑ ใบผัก ๑ ใบน้ำเต้า ๑ ลูกผักกาด ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกน้ำเต้าแตก ๑ สาหระกมะขาม ๑ สลัดไ้ ๑ ไม้เสียบหนู ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำมะขี้กินหายแล ฯ

ยาแก้กาฬทั้งปวง

ยาแก้กาฬทั้งปวง เอาใบรัก ๑ ใบสลัด ๑ ระย่อม ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ว่านเปราะ ๑ ใบพิมเสน ๑ นอแรด ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ เขากูย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ บดเป็นแท่งไว้ละลาย น้ำขาวข้าวกิน ทั้งชโลมหายแล ฯ

ยาขนานหนึ่งคู่กันเอาใบผักไ้ ๑ ใบพิมเสน ๑ ใบมะตูม ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ว่านเปราะ ๑ ลูกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ โกรฐหัวบัว ๑ บดทำแท่งไว้ละลาย น้ำจันทน์ น้ำขาวข้าว ทั้งกินทั้งพ่นหายแล ฯ

ยาเลี้ยงเสลดมิให้เฟื่องขึ้นมา

ยาเลี้ยงเสลดมิให้เฟื่องขึ้นมา เอาสมอทั้ง ๓ มะขามป้อม ๑ ลูกโหระพา ๑ ลูกผักชี ๑ โกรฐหัวบัว ๑ โกรฐเชียง ๑ โกรฐพุงปลา ๑ โกรฐสอ ๑ สารส้ม ๑ น้ำประสานทอง ๑ บดทำแท่งไว้เท่าลูกเตี้อย ถ้าเลี้ยงเสลดให้ดี เอากะทือหมตไฟให้สุก เอา น้ำละลายยาห้าเม็ด ถ้าจะแก้ท้องขึ้นเอากะเพรา ถ้าจะแก้ขัดหนักขัดเบาเอาน้ำแตงกวาครึ่ง ๑ ดินประสีขาวครึ่ง ๑ ถ้าจะแก้ ตกมูกตกลือต ละลายน้ำกะทือสดกินหายแล ดีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ฯ

ยาสำหรับไข้ทั้งปวง

ยาสำหรับไข้ทั้งปวง เอาใบฝ้ายแดง ๑ ผักคัดโถม ๑ ทองพันชั่ง ๑ ใบพิมเสน ๑ ใบสันพร้าวหอม ๑ บดทำแท่งไว้ ละลาย น้ำขาวข้าวกิน พ่นถอนพิษไข้ ถอนพิษยาร้อนก็ได้ กินของผิดสำแลงก็ถอนได้ ปวดหัวผ่นด้วยน้ำมะนาวหายแล ฯ

ยามหาเพชร

ยาชื่อ มหาเพชร แก้วใช้สันนิบาตทั้งปวง เอาเปลือกกะดาดตากแห้ง ๒ บาท พริก ๑ ชิง ๑ ผิวมะกรูด ๑ ผักแพรวแดง ๑ ข้าตาแดง ๑ เกลือ ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ ตำลึง หอมแดง ๒ บาท บदन้ามะนาวเป็นกระสาย ทำเป็นแผ่นไว้ ๓ วัน บดทำแห้งไว้เท่าลูกฝ้ายแก้วสันนิบาตทั้งหลายละลายน้ำฝั้งกิน ถ้าสวิงสวยละลายน้ำขิงกิน ถ้าละอองพระบาทขึ้นช้ำตาแข็งละลายเหล้าชุบสำลีปิดลิ้นไว้หล่นแล ฯ

ถ้าเป็นปวงละลายน้ำฝั้งกิน ลมจุกละลายน้ำกะทือกินหาย ถ้าลมพาลไส้ป่วนนอนมิหลับ ละลายน้ำฝั้งกิน ถ้าใช้น้ำมะนาว มะเดื่อดินกิน ถ้าลิ้นหดเจรจามีได้ น้ำร้อนปรุงพิมเสนกิน นอนมิหลับละลายน้ำฝั้งกินหายแล ฯ

ยามหาคงคา

ยาชื่อมหาคงคา ท่านให้เอาโกฐสอ ๑ บาท เทียนยาวพาดิ ๑ บาท ขอนดอก ๑ บาท สมุลแว้ง ๒ บาท อบเชยทั้ง ๒ สิ่งละ ๒ บาท กะลาพัก ๑ บาท ลูกขี้กาแดง ๑ บาท ท้าวยายม่อม ๒ บาท รากก้างปลาแดง ๑ บาท รากตุ้มกา ๒ บาท ปลาไหลเผือก ๑ ตำลึง ๑ บาท เกสรบุษราคัม ๒ บาท เกสรสารภี ๑ ตำลึง ดอกมะลิ ๑ ตำลึง ดอกพิบูล ๒ บาท เกสรสัตตบุษย์ ๑ ตำลึง เกสรบัวเผื่อน ๑ ตำลึง จันทน์แดง ๒ ตำลึง จันทน์ขาว ๑ ตำลึง ลูกกระดอม ๓ บาท สักขี ๑ บาท หญ้านาง ๓ บาท ทำแห้งแก้สะอึกตั้งเหลื่อม ถ้ามีฟ้งเอาน้ำมะนาวนิค ๑ ถ้าหอบเอาบุตร ดิงเหลื่อม ถ้าเชื่อมมีวน้ำดอกไม้ น้ำลูกกระดอม ถ้ามีฟ้งเอาน้ำลูกขี้กาแดง ลูกจันทน์ ต้มละลายยากินนี้หาย ดีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ฯ

ยาชื่อเขียวป่าไม้

ยาชื่อเขียวป่าไม้ ไหมพิจิตร ๑ ใบเงิน ๑ ใบทอง ๑ ใบมะฝู ๑ ใบมะเมี ๑ ใบมะยม ๑ ใบมะเฟือง ๑ ใบแทงทวย ๑ ใบชาลี ๑ ใบขี้กาแดง ๑ ใบพริกไทย ๑ ใบถั่วระ ๑ ใบขึ้นนอน ๑ ใบขี้เหล็ก ๑ ใบสะเดา ๑ ใบหญ้านาง ๑ บดละลายน้ำชาขาวก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ กินแก้ลุ่มดับดับพิษไข้ทั้งปวงหายแล ฯ

ยามหานิล

ยานี้ชื่อมหานิล แก้วกาฬสังคสีภายใน เอาประจำตีควาย ๑ ลูกกะเบา ๑ ตาไม้ไผ่ป่า ๑ ยาสามสิ่งนี้เผาให้ไหม้จึงเอาระย้อม ๑ ไคร้เครือ ๑ พิษนาศน์ ๑ มหาสะดำ ๑ ตาอ้อยแดง ๑ บดทำแห้งไว้ละ ถ้าแก้วกาฬสังคสีและช้ำ เอาน้ำจันทน์ น้ำดอกไม้แล ฯ

ยานาวเขียว

ยานาวเขียว เอาเขียวเสื่อ ๑ เขียวหมี ๑ เขียวแรด ๑ เขียวตะเข้ ๑ นอแรด ๑ เขากวาง ๑ งาช้าง ๑ กรามช้าง ๑ เขากูย ๑ เขาปราน ๑ เขาควายเผือก ๑ เขาจัว ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ระย้อม ๑ พิษนาศน์ ๑ ไคร้เครือ ๑ ลูกประจำตีควาย ๑ ผักส้มป่อย ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำประสานทอง ๑ ถิ่นทะเล ๑ กระดุกงูเหลือม ๑ กระดุกงูเห่า ๑ กระดุกงูตะบองพันลำ^๘ ๑ กระดุกทับสมิงคลา ๑ ใบมะเกลือ ๑ ใบพลวง ๑ ก้างปลาร่า^๙ ๑ ลูกมะกอก ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค บดทำแห้งไว้ ถ้ากาฬในลิ้นปากประสิทธิ ประทิสแล อย่าสนเท่ห์เลย ฯ

^๘ ต้นฉบับเขียน “กระดุกงูตะบองพันลำ” ไม่ทราบความหมายแน่นอน แต่พบคำว่า “ตะบองปลา” หมายถึง ตะขอยักษ์

^๙ ต้นฉบับเขียน “ก้างปลาร่า” ไม่ทราบความหมาย แต่มีสมุนไพรรที่ชื่อใกล้เคียงคือ “ก้างปลา”

ยาธรณีไหว

ยานี้ชื่อธรณีไหว เอลุกจันท์ ๑ ดอกจันท์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ โหราตีนสู^{๑๐} หนัก ๑ กัญชา ๑ มหาหิงค์ ๑ พริกไทย ๑ ดีปลี ๑ เอลี่งละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ยาตำ ๒ สลึง การบูร ๑ บาท ผีนสองกล่า ๑ ตำเป็นผง ละเอียดน้ำผึ้งกินเท่าลูกพุทรา แก้มตรีโทษตีนตายมือตาย เป็นลมจุกเสียด ริดสีดวงผอมเหลืองทืดไอ แก้มบาทพะยัก ปาก เบี้ยว ตาแหก หูหนักก็ดี หายแล ท่านตีค่าไว้ ๑ ตำลึงทองแล ฯ

ยาลมวิงเวียนสวิงสวย

ยาลมวิงเวียนสวิงสวย เอมอทั้ง ๓ เอลี่งละ ๑ ตำลึง สะค่าน ๑ บาท ข้าวปลู ๑ บาท ขิง ๑ บาท กระจเทียม ๑ บาท เจตมูลเพลิง ๑ บาท เอลูกมะขามป้อมเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำส้มสายชู น้ำร้อนก็ได้ กินแก้มวิงเวียนหายแล ฯ

ยาแก้ลมนัดหาย

ยาแก้ลมนัดหาย เอาผิวมะกรูด ๑ โพล ๑ ขิง ๑ พริกกลอน ๑ ดีปลี ๑ เทียนดำ ๑ ลูกจันท์ ๑ กานพลู ๑ การบูร ๑ เปราะหอม ๑ ซะเอมเทศ ๑ โกรฐหัวบัว ๑ ตำผงนวดลมหายแล ฯ

ยาราก กินสิ่งใดมิได้แลนอนมิหลับ

ยาราก กินสิ่งใดมิได้ แลนอนมิหลับ เอาถั่วทอง ๑ รากคนทา ๑ รากถั่วพู ๑ ข้าวโพด ๑ กัญชา ๑ น้ำตาลทราย ๑ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำทำกิน ถ้างท้องนักแทรกผื่นรำหัดลงกินหายแล ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ฯ

ยาชื่นใจ

ยาชื่นใจ เอาจันท์แดง ๑ จันท์ขาว ๑ สักชี ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ กะลำพัก ๑ เปลือกมะขาง ๑ เปลือกไข่เน่า ๑ บดด้วยน้ำดอกมะลิทำแห้งไว้ละลายน้ำดอกไม้กินก็ได้ น้ำทำก็ได้แก้สันนิบาตนอนมิหลับ แก้กสารพัดทุกอันแล ฯ

ยาปลุกแรง

ยาปลุกแรง เอาไม้ไผ่สีสุกปล้อง ๑ จึงเอาข้าวสุกพอกนอก แล้วอังไฟให้เกรียม ต่าจงแหลกแล้วเอาชันทสก ๑ น้ำอ้อยแดง ๑ ใส่ลงกินแก้กระหายแล ฯ

ยาอำพันแก้เสลด

ยาอำพันแก้เสลด ท่านให้เอาสมอทั้ง ๓ มะขามป้อม ๑ ลำพันหางรอก ว่านน้ำ รากย่านาง รากมะกล่ำเครือ ๑ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำส้มมะขามเปียกเป็นกระสาย เกล็ดน้อย ๑ น้ำตาลน้อย ๑ กินแก้เสลดดีขึ้นตีหนักแล ฯ

ยาซาบ

ยาซาบ เอาขมิ้นอ้อย ๑ สองสิ่งเท่านี้ สิ่ง ๑ เอากะเพราทั้ง ๒ มะแว้งทั้ง ๒ ตำผงละลายน้ำมะงั่ว หนาวเอาเกลือแทรก ดึงเกลือมแก้หอบ ฯ

^{๑๐} สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสมุนไพรชื่อ “พรมตีนสูง” หรือว่านขันหมากเศรษฐี ซึ่งมีชื่อในท้องถิ่นในจ.ตราด และชุมพรว่า “โหรา”.

ยาปล่องอากาศ

ยาชื่อปล่องอากาศ แก้วปากม็อก ท่านให้อาเจียนทั้ง ๒ บัวหลวง ๑ ดอกมะลิ ๑ พิกุล ๑ สารภี ๑ บุนนาค ๑ โกงู หัวบัว ๑ ซะเอมเทศ ๑ หวายตะค้า ๑ หวายตะมอย ๑ พิษนาศน์ ๑ มหากาฬ ๑ บดทำแท่งไว้ แก้วลิ้นกระด้างคางแข็ง ละลาย น้ำโกงูหัวบัวกิน ถ้ามีฟิงละลายน้ำกะเพรากินเถิดหายแล ฯ

ยาสุวรรณดาวเรือง

ยาชื่อ สุวรรณดาวเรือง ใช้้อัจจน แก้วทั้งปวง แก้วข้าวสุชยาแล้ว จึงเอาชานานนี้แก้วไปตุเถิด ท่านให้อาเจียนกับแตรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ว่านนางคำ ๑ ว่านหางช้าง ๑ ว่านน้ำ ๑ จันทน์ชะมด ๑ จันทน์แดง ๑ กฤษณา ๑ กะลำพัก ๑ การบูร ๑ พิมเสน ๑ โกงูทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระจวานพลู ๑ ลูกเบญจกานี ๑ สมอเทศ ๑ ดิงเหลื่อม ๑ ยาดำ ๑ มหาหิงค์ ๑ ลิ่นทะเล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ขมิ้นเครือ ๑ หอมแดง ๑ พริก ๗ ชิง ๗ ดีปลี ๗ บดด้วยน้ำดอกมะลิ ดอกบุนนาค ดอกบัว หลวง ๑ เอาดอกไม้ทั้งนี้แช่น้ำบดยาแล้วปั่นแห้งไว้ละลายน้ำขิงก็ได้ น้ำมะพร้าวก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ น้ำจันทน์ก็ได้ น้ำตาลกรวด ก็ได้ เมื่อจะกินเอายานี้บายศรีนมแมว เงินบาท ๑ บูชาครูแล แล้วเอาผ้าขาวรองนั่งบดยานี้แล ฯ

ยาสุวรรณเรืองศรี

ยานี้ชื่อ สุวรรณเรืองศรี แก้วหอบไปก็ดี ให้หิวก็ดี ให้อ่อนน้อมอยู่ก็ดี ท่านให้อาเจียน ๑ อบเชยทั้ง ๒ ใบกระวาน ๓ ดอกบุนนาค ๔ พริก ๕ ดีปลี ๖ ชิง ๗ บดทำแท่งไว้ละลายน้ำจันทน์กินก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ ถ้าหอบไป ให้หิวไปก็ดี เอาเปลือก คางมาฝนกับน้ำมะงั่ว ละลายยานี้กินหาย ฯ

ยาสว่างอารมณ์

ยาชื่อ สว่างอารมณ์ ท่านให้อาเจียนทั้ง ๒ กฤษณา ๑ แผลหอม ๑ เปลือกสันพร้านางแอ ๑ แก่นไม้สัก ๑ แก่นแสม ทะเล ๑ แก่นแสมสาร ๑ แก่นปรู ๑ เอาเท่ากันบดทำแท่งไว้ แก้วละลายน้ำจันทน์ น้ำดอกไม้กินแก้รอก น้ำลูกยอแก้ร้อนแก้ หนาวแก้คางแข็ง แก้วสลับละลายน้ำจันทน์ทั้งพันทั้งชโลมหายแล ฯ

ยาแก้วไข ๑๒ ฤดู

ยาแก้วไข ๑๒ ฤดู ไขเพื่อเสลด ไขเพื่อเลือด ไขเพื่อลม เป็นก้อนอยู่ในท้อง เป็นกรวดอยู่ในท้องก็ดี ไขประจำยามก็ดี ไขสันนิบาตก็ดี ถ้าจะแก้ท่านให้อาเจียนมหาหิงค์ ๑ ผักแพวแดง ๑ หัสศุณ ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กานพลู ๑ สมอทั้ง ๓ เทียนทั้ง ๕ โกงูเขมา ๑ ว่านน้ำ ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ ลูกพิลังกาสา ๑ รากข้าพลุ ๑ ใบเสนียด ๑ ใบยางทราย ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ดี ปลี ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากันบดทำแท่งไว้ ถ้าไข้แต่เช้าจนถึงเที่ยงละลายน้ำขิงกิน ถ้าไข้แต่บายถึงค่ำละลายน้ำอ้อย แดงกิน แทรกร้าหัดน้ำตาลทรายกิน ถ้าไข้แต่เที่ยงคืนไปถึงเช้าละลายน้ำการบูรกิน ถ้าไข้เพื่อเสลดตีขึ้นละลายน้ำมะนาว แทรก น้ำผึ้งกินหายแล ฯ

ยาบรมจักร

สิทธิการิยะ ท่านว่าให้อาเจียนพิษยาทั้งปวง อันพิษสำแลงด้วยท่านให้อาเจียนเขาหัวด้วน ๑ เขือกเขาหนิง ๑ นอแรดเผาไฟ ๑ แส้มาทลาย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ขอนดอก เทพทาโร ๑ หอยสังข์ ๑ ใบพริกไทย ๑ เกสรบัวหลวง ๑ เกสรบุนนาค ๑ ยาทั้งนี้เอาเท่ากัน ๑ บดด้วยน้ำเปลือกหมากสง เป็นกระสายทำแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้ปรุงชะมดพิมเสนกินยานี้ ดีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ยานี้ชื่อบรมจักรแล

รากลำโพงกลัก ๑ รากชีกาแดง ๑ รากมะนาว ๑ กระจุกงูเหลื่อม ๑ ฝนจุดกาฬแล ฯ

ถ้ามันให้หลังแข็ง เอารากพุทรา ๑ รากเพกา ๑ กระจุกงูเหลือม ๑ ผันทาสันหลังหายแล ฯ

ยาทาเส้นปฏิกษาด

ยาทาเส้นปฏิกษาดทั้งปวงให้ปวดให้เมื่อยก็ดี ท่านให้เอาฤษณา ๑ รงทอง ๑ กระจุกทับทา ๑ กระจุกงูเหลือม ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำโพลทาหายแล ฯ

ยาน้ำทิพย์

ยานี้ชื่อน้ำทิพย์ แก้ไข้ให้ร้อนทั้งปวง ท่านให้เอาจันทน์ทั้ง ๒ ใบคัดโคม ๑ ใบฝ้ายแดง ๑ หญ้าไต้ใบ ๑ ใบพิมเสน ๑ ใบทองพันชั่ง ๑ เกสรสารภี ๑ เกสรบุณนาค ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ยานี้เอาเท่ากันบดทำแห้งไว้ เมื่อจะบดเอาน้ำลูกประคำดีควาย ๑ บดทำแห้งไว้ละลายน้ำขาวข้าว ทั้งกินทั้งชโลม น้ำจันทน์น้ำดอกไม้กินหายแล ฯ

ยาประทานชีวิต

ยานี้ชื่อ ประทานชีวิต ท่านให้เอาโกฐเชียง ๑ กฤษณา ๑ กะลำพัก ๑ หญ้าฝรั่ง ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ ดอกพะยอม ๑ ดอกกันทลิกา ๑ ดีงูเหลือม ๑ ดีตะเข้ ๑ ดีตะพาน้ำ ๑ เอาเท่ากัน บดด้วยน้ำดอกไม้ทำแห้งไว้ ถ้าลิ้นกระด้างคางแข็ง ละลายน้ำมะนาวกินแล ถ้าสลบละลายน้ำหัวหอมพ่น ถ้าสะอึกเอาไส้คนทา ใส่หางนกยูงเอาแทรกลงในยา ละลายน้ำมะนาวกิน แล แก้สะอึก ๓ ชั้นก็หายแล ฯ

ยาสิดาเข้าห้อง

ยานี้ชื่อ สิดาเข้าห้อง แก้นอนมิหลับ ท่านให้เอาใบกะหอม ๑ ใบกัญชาเทศ ๑ รากชุมเห็ดไทย ๑ รากหึ่งหายนา ๑ ใบผักกะเดด ๑ บดด้วยน้ำขี้วัวปั่นแห้งไว้ ละลายน้ำชุมเห็ดไทยกินนอนหลับแล ฯ

ยาแก้ไข้เมื่อยทุกข้อกระดูก

ยาแก้ไข้เมื่อยทุกข้อกระดูกก็ดี เมื่อยทั้งตัวก็ดี ดังจะขาดใจก็ดี ท่านให้เอารวาน้ำ ๑ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ มหาเสด้า ๑ ระย่อม ๑ หางตะเข้ ๑ ผักปลาบ ๑ ผักเปลว ๑ ใบระงับ ๑ รากถั่วพู ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาเท่ากันบดทำแห้งไว้ ละลายน้ำดอกไม้กิน ละลายน้ำขาวข้าวชโลมแก้ไข้เมื่อยทุกเส้นข้อนั้นหาย แก้อ่อนแก้เชื่อมแก้มัวหายแล ฯ

ยาสุขเกษม

ยานี้ชื่อ สุขเกษม ท่านให้เอาจันทน์ทั้ง ๒ อบเชยทั้ง ๒ สมุลแว้ง ๑ โกฎทั้ง ๙ ลูกจันทน์ ๑ ตรีภูก ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกบุณนาค ๑ กานพลู ๑ สมอทั้ง มะขามป้อม ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท เมื่อจะบดแทรกพิมเสน ชะมด บดทำแห้งไว้ ละลายน้ำดอกไม้กินแก้หอบบระกาย แก้เชื่อม แก้มัว แก้ตัวร้อน นอนมิหลับ กระสับกระส่าย กินยานี้นอนสบาย แก้ลงท้องเป็น เลือดเน่า กินยานี้หายสิ้นแล ทำใช้ดูเถิดดีนักแล ฯ

ยาประสะจันทน์ใหญ่

ยาชื่อ ประสะจันทน์ใหญ่ ท่านให้เอาโกฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ ดอกบุณนาค ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกบัวหลวง ๑ พรหมมิ ๑ ว่านน้ำ ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท เอาจันทน์หอมที่ตีเท่ายาทั้งหลาย บด ทำแห้งไว้ละลายน้ำดอกไม้กินแก้ไข้สันนิบาตให้คลั่ง ให้มัว แลแก้ดีเดือดดีรั้ว ดีร้อนตมูก ใช้เหล่านี้ท่านให้เอาบอระเพ็ด ๑ ลูกกระดอม ๑ หัวเห้วหมู ๑ ต้มละลายยานี้กินหายแล ถ้าแก้เสมหะพิการต่างๆ นานา เอาดีปลีต้มละลายยา กิน ถ้าจะแก้ไข้เหนือ สันนิบาตละลายน้ำดอกไม้ขาวข้าวกิน น้ำจันทน์แก้ขางก็ได้ แก้ฝีดาษก็ได้ กินหายแล ฯ

ยาประสะจันทน์น้อย

ยานี้ชื่อ ประสะจันทน์น้อย ท่านให้เอาจันทน์แดง ๑ ชั่ง ท่านให้เอาร่วนกิบแรด ๑ บาท ร่วนร้อนทอง ๑ บาท ลูกประคำดีควาย ๑ บาท สังกรณี ๑ บาท เนระพูสี ๑ บาท เปลือกกฤษีประสมแล้ว ๑ บาท หวายตะมอย ๑ บาท หวายตะค้า ๑ บาท น้ำประสานทอง ๑ บาท ตรีภูกิ่งละ ๑ บาท กระจีเมมสุก ๑ บาท กรามช้าง ๑ บาท นอแรด ๑ บาท เขี้ยวแรด ๑ บาท ดิงเหลื่อม ๑ บาท จันทน์หอมที่ดีเท่าทั้งหลาย บดทำแห้งไว้ละลายน้ำชาโลมแก้ไข้เหนือดานซางดิงก ๖

ยาสุขเกษมใหญ่

ยาชื่อ สุขเกษมใหญ่ โอสถพระยาแพทย์ประกอบถวาย ท่านให้เอาโอสถทั้ง ๙ เทียนทั้ง ๗ เอาที่ตีๆ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ กฤษณา ๑ กะลำพัก ๑ ชะลูด ๑ ขอนดอก ๑ อบเชยทั้ง ๒ ลูกกระวาน ๑ กัญชา ๑ สมอทั้ง ๓ มะขามป้อม ๑ ดอกบุนนาค ๑ สมุลแว้ง ๑ ลูกจันทน์เทศ ๑ ลูกข้าพลุ ๑ ใบกระวาน ๑ กานพลู ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ บาท บดแหลกแล้วจึงเอาน้ำดอกไม้เทศเป็นกระสายแล้วจึงแทรกขมดสด ๑ เฟื้อง ขมดเชียง ๑ สลึง ๑ เฟื้อง หญ้าฝรั่ง ๒ สลึง อำพันทอง ๒ สลึง เกล็ดหอยขม ๑ สลึง กระจะ ๒ สลึง บดทำแห้งไว้ อย่าตากแดด ตากไว้ในร่ม แห้งแล้วใส่ขวดไว้ใช้เถิด กินกับน้ำดอกไม้เทศ ดอกมะลิกินแก่นอนมิหลับ กินอาหารมิได้แล ๗๑-

จบผูกหนึ่งแลท่านเอย ที่นี้จะกล่าวผูก ๒ ต่อไปอีกแล ๗

ให้อิดโรยหากำลังมิได้ แก่สารพัดไข้ทั้งปวง ดานซางตายโคม และพิษไข้สันนิบาตละลายน้ำดอกไม้ ถ้ามีวงให้ร้อน เอา น้ำสารพัดเขี้ยวงาแทรก ถ้าจะให้ฝายพิษ เอาน้ำใบสวาท รากจิงจ้อแล ถ้าจะแก้ลงละลายน้ำเปลือกเตือแฉแดงให้กินหยุดแล แทรกน้ำปูนใสให้กิน ถ้าลงโลหิตละลายน้ำขุมเห็ดเทศไทยแทรกกระเทียมกรอบ ใบทับทิม ใบเทียนดัมแทรกกินหายแล แก่ราก น้ำลูกยอตำแทรกพิมเสนกิน ถ้าจะแก้ชัก มือกำเท้ากำ ลื่นกระด้างคางแข็ง น้ำกระสายยักย้ายเอาเถิด แต่ให้ชอบด้วยเย็นแล ร้อนแล กินหายสิ้นแล ได้ใช้มามากแล้วแล ๗

ยาแก้สันนิบาตทั้ง ๗ จำพวก

สิทธิการิยะ จะกล่าวถึงยาแก้สันนิบาตทั้ง ๗ จำพวก ท่านให้เอาก้านสะเดา ๑๐๘ ก้าน จันทน์หอม ๑ บอระเพ็ด ๑ สมอทั้ง ๓ เจตมูลเพลิง ๑ รากครอบทั้ง ๒ ชิงแห้ง ๑ สะค่าน ๑ รากข้าพลุ ๑ รากกะพังโหม ๑ รากขี้ก่าทั้ง ๒ รากชดมอน ๑ รากเสนียด ๑ รากจิงจ้อ ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ ลูกผักชี ๑ หัวหมู ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๓ ฝัก ๑ ยาตำ ๑ บาท ต้มกินแก้ไข้ดังกล่าว มาหายแล ถ้ามีหายเว้นแต่พระอินทรलगมาช่วยมิตาย ยานี้ชื่อ แก้วนพรัตน์ สำหรับตรีทูต^{๑๑} สันตะฆาต ที่กล่าวมาทำโทษ ตะวันตกตะวันออกก็หายแล ๖

ยาตมแก้ไข้เหนือ

ยาตมแก้ไข้เหนือก็ดี แก้ไข้สาประชวรก็ได้ เอาใบมะนาว ๑ ข่า ๑ แสมทั้ง ๒ จันทน์ทั้ง ๒ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ ฝักส้มป่อย ๑ ใบมะกรูด ๑ ใบมะกา ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นสน ๑ ก้านสะเดา ๑ โศกกะออม ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ยาตำ ๑ บาท ต้มกินสันนิบาตหายแล ๗

^{๑๑} น่าจะหมายถึง “ตรีโทษ”.

สิทธิการิยะ ถ้าจะต้มยาแก้ไข้ทั้งปวง ฝัสดาษทั้งปวง แก้เขากระทำก็ดีแล แก้ไข้ต้องฝักก็ดี แลใช้รังเรื้ออยู่ก็ดีช้านาน แล ใช้สันนิบาตก็ดี แก้ไข้คั้งเป็นบ้ำอญก็ดี แลใช้ไม่รู้วายก็ดี แลใช้ตัวร้อนก็ดี ถ้าออกเห็นหัวก็ดี ท่านให้เอาใบมะนาว ๑๐๘ ลงด้วย อาการ ๓๒ อิติปิโส ๕๖ ใบลงด้วยสะหาวชะยาโต ๑๘ ลงด้วยสุปะติปันโน ๑๔ ใบ ข่าลงด้วย ๓๒ ขึ้นลงด้วยอาการ ๓๒ ขมิ้น อ้อย ๕ ขึ้นลงด้วย น โม่ พุท ธา ย บอระเพ็ด ๗ ลงด้วย ส จ ริ ธิ ป ส อู สัมป่อย ๗ ฝักลงด้วย ส วิ ทา ปุ ก ย ป มะกรูด ๔ ขึ้นลงด้วย น ม พ ท ใบมะกา ๑๒ ใบ ลงด้วยตรีนิสิงเห ฝักราชพฤกษ์ ๗ ฝัก แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมสาร ๑ แก่นแสมทะเล ๑ จันท์ทั้ง ๒ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ หัวหมู ๑ ตาไม้สี่สุก ๓ ตา ก้านสะเอา ๓๓ ก้าน โคนกอะอม ๑ แก่นสัก ๑ แก่นสน ๑ ยาตำ ๑ บาท ๑ เพื่อ ขี้วัว ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ยาทั้งนี้เมื่อจะลงหม้อเสกด้วยตัวเอง ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้สันนิบาต หาย ๑

ยาต้มหม้อใหญ่แก้ไข้ทั้งปวง

ยาต้มหม้อใหญ่แก้ไข้ทั้งปวง ครอบไข้ ท่านให้เอาโกฎทั้ง ๕ ลูกจันท์ ๑ ดอกจันท์ ๑ ขอนดอก ๑ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ จันท์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ ลูกมะขามป้อม ๑ กระจดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ ยาตำ ๑ มหาหิงค์ ๑ รง ๑ การบูร ๑ สน ๑ สักชี ๑ แก่นสะเดา ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ โคนกอะสน ๑ หัวคล้า ๑ ไม้รวก ๑ หัวหมู ๑ ย่านาง ๑ ท้าวยายม่อม ๑ รากคนทา ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ รากทองแตก ๑ รากฟักข้าว ๑ รากพุงคอก ๑ ใบมะกา ๑ ใบเสนียด ๑ กัญชา ๑ ใบมะนาว ๑๐๘ ใบมะกรูด ๑๐๘ ขมิ้นอ้อย ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ ดอกสารภี ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอกบุณนาค ๑ ดอกมะลิ ๑ ดอกกะดังงา ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๓ ฝัก ๕ ฝัก ๗ ฝัก พุบละลายน้ำใส่หม้อยนี้ ๕๓ สิ่งนี้ต้มกินแก้ไข้แก้โรทั้งหลาย แก้ไข้รังเรื้ออยู่แลถ้าจะให้ลง แทรกดีเกลือลงแลกินแต่เปล้านั้นลงหนสองหนแล ๑

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาต

ยาต้ม เอาจันท์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ ตีบลิ ๑ สน ๑ ชิง ๑ พริกไทย ๑ หัวหมู ๑ ไพล ๑ ต้มกินแก้ไข้เหนือสันนิบาต ถ้า ใช้เหนืออย่าใส่ไพล พริกไทยอย่าใส่เลย ๑

ยาต้มสันนิบาต

ยาต้มสันนิบาต ท่านให้เอาใบมะนาว ๑๐๘ ขมิ้นอ้อย ๕ ขึ้น บอระเพ็ด ๗ ขึ้น สัมป่อย ๗ ฝัก มะกรูดลูก ๑ ผ่า ๔ ขึ้น ใบมะกา ๑๒ ใบฝักราชพฤกษ์ ๗ ฝัก แก่นขี้เหล็ก ๑ ข่า ๑ สน ๑ แสมสาร ๑ แสมทะเล ๑ จันท์ทั้ง ๒ ว่านกีบแรด ๑ ว่านร้อนทอง ๑ ตาไม้สี่สุก ๓ ตา ๓ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน โคนกอะอม ๑ ไม้สัก ๑ หัวหมู ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ขี้วัว ๑ ยาตำ ๑ บาท ต้มกินแก้สันนิบาตแล ๑ ถ้ามีฟิงเอารากแฝกหอม ๑ จันท์ทั้ง ๒ ตาอ้อยแดง ๑ รากผักไถ่ ๑ หัวหมู ๑ ต้มกินแก้คั้ง แล ๑

ยาแก้ราก

ยาแก้ราก เอาเปลือกเพกา ๑ รากมะกอก ๑ รากคัตเค้า ๑ ต้มกินหายแล ๑

ยาแก้สันนิบาตเพื่อเลือด แลเพื่อตีพลง

ยาแก้สันนิบาตเพื่อเลือด แลเพื่อตีพลง เอายาตำ ๑ บาท ลูกกระจดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ หัวหมู ๑ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน กรุงเขมา ๑ จันท์หอม ๑ ตีบลิ ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ สมอทั้ง ๓ เอาสิ่งละ ๑ บาท ต้มกินสันนิบาตลากสาดก็ได้ แก้วร้อน แก้วหนาว แก้เชื่อมแก้วม้วยแล ๑

ยาต้มสันนิบาตคลัง

ยาต้มสันนิบาตคลัง เอาขี้เหล็กทั้ง ๕ ราชพฤกษ์ ๓ ฝัก สมอทั้ง ๓ ใบก้นทลิกา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาตำ ๑ ต้มกินแทรกดี
เกลือตามธาตุหนักเบาหายแล ฯ

ยาต้มสันนิบาตตาเหลือง

ยาต้มสันนิบาตตาเหลือง เอารากมะตูม ๑ แก่นขนุน ๑ รากขี้เหล็ก ๑ หัวคั่ว ๑ ย่านาง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาข้าวเย็น ๑
ต้มกินแก้มูตรเหลืองตาเหลือง แก้เจ็บหลัง แก้ไอ กินข้าวมิได้ หาแรงมิได้ ให้กินเถิด ได้เชื่อมามากแล้ว ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ เอาเชือกเขามวก ๑ รากผักข้าว ๑ ย่านาง ๑ ครอบจักรวาล ๑ รากมะอึก ๑ รากมะแว้งเครือ ๑
มะเดื่อดิน ๑ ต้มกินหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ เอามะเดื่อชุมพร ๑ รากพุ่มเรียงทั้ง ๒ รากอ้อ ๑ รากชิงชี ๑ รากจิงจ้อ ๑ หัวยายม่อม ๑ ย่านาง
๑ จันทน์ทั้ง ๒ รากทองหลางน้ำ ๑ เชือกเขามวก ๑ ต้มกินแก้ไข้เหนือให้เชื่อมมัวทั้งปวงหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ

ยาต้มแก้ไข้เหนือ ท่านให้เอารากสะอึกน้ำ ๑ โคนกษอม ๑ รากขี้กาแดง ๑ บอระเพ็ด ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ก้านสะเดา ๑
แห้วหมู ๑ ไคร้หน้า ๑ รากผักข้าว ๑ รากจิงจ้อ ๑ รากมะเฟือง ๑ ต้มกินแก้ไข้เหนือทั้งปวงหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาตมันให้คลั่ง

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาตมันให้คลั่งก็ดี มันให้เชื่อมให้มัวก็ดี มันให้เจ็บตัวทุกเส้นขนก็ดี ให้คลั่งดุจผีเข้าอยู่ให้ร้อนใน
ออกดุจไฟเผาก็ดี เอายานี้แก้ เอาชะลุ ๑ ไคร้เครือ ๑ ระวังอม ๑ สมุลแว้ง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ เกสรบัวหลวง ๑ เกสรบุณฑุก ๑
เกสรสารภี ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ แก่นสน ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาตให้ร้อนในอก

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาตให้ร้อนในอก ให้คลั่งดุจผีเข้าอยู่ก็ดี เจ็บทั่วสรรพางค์ตัวก็ดี เอาจันทน์ทั้ง ๒ พุ่มเรียงทั้ง ๒
ก้างปลาทั้ง ๒ รากพุด ๑ รากชิงชี ๑ สมอทั้ง ๓ ใบมะนาวหอมแดง ๑ เกสรบุณฑุก ๑ เกสรสารภี ๑ เกสรบัวหลวง ๑
บอระเพ็ด ๑ รากไอนิย ๑ ต้มกินหายแล ฯ

ยาต้มรูดอนพิษไข้ภายใน

ยาต้มรูดอนพิษไข้ภายใน ใช้เหนือสันนิบาต เอาใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ ใบมะกา ๑ สมอทั้ง ๓
ฝักราชพฤกษ์ ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ แลกินแก้พิษแทรกยาตำ ถ้ามิได้เอาดีเกลือเถิด ใช้ชาติชายหายแล ฯ

ยาต้มสันนิบาตเพื่อเสลดเป็นก้อนอยู่ในท้อง

ยาต้มสันนิบาตเพื่อเสลดเป็นก้อนอยู่ในท้องก็ดี มันให้คลั่งไปต่างๆ ให้เมื่อยเจ็บไปทั้งตัวก็ดี เอายานี้กิน เอาแก่น
ขี้เหล็ก ๑ แห้วหมู ๑ รากกำจาย ๑ รากข้าวพลุ ๑ เปลือกพิลังกาสา ๑ รากจิงจ้อ ๑ รากวัลย์เปรียง ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ ต้มกิน
ถ้าจะให้หายแทรกดีเกลือ ยาตำก็ได้แล ฯ

ยาประจํายามบําย ๓ โมง

ยาประจํายามบําย ๓ โมง เอาชิง ๑ แห้วหมู ๑ จุกโรหิณี ๑ สมอพิเภก ๑ โกรฐจุฬาลํพา ๑ หน้ําตีนนก ๑ ลูกกระดอม ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ ต้มกินแก้ใช้เพื่อเลือดลมทั้งปวงหายแล ๑

ยาต้มสันนิบาต

ยาต้มสันนิบาต ท่านให้เอาชี้เหล็กทั้ง ๕ เปลือกคาง ๑ ฝาง ๑ ลูกกระดอม ๑ ยาตำ ๑ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ตีป्ली ๗ ดอก รากพุงคอก ๑ รากท้าวยายม่อม ๑ รากช้ํากาแดง ๑ รากพุมเรียงทั้ง ๒ ลูกมะขามป้อม ๑ สมอทั้ง ๓ ต้มกินแก้สันนิบาตทั้งปวงหายแล ๑

ยาหมอยอด สันนิบาตใช้เหนือทั้งปวง

ยาหมอยอด สันนิบาตใช้เหนือทั้งปวง เอาลูกจันท์ ๑ ดอกจันท์ ๑ บุนนาค ๑ สารภี ๑ บัวหลวง ๑ ชะลูด ๑ ไคร้เครือ ๑ ระย่อม ๑ จันท์แดง ๑ จันท์ขาวเทศ ๑ ต้มกินแก้สันนิบาต ๓ หม้อคู่กัน แก้ใช้เหนือทั้งปวง ใช้ลากสาตทั้งปวงหายแล ๑

ยาต้มอนันตคุณ

ยาต้มชื่อ อนันตคุณ แก้สันนิบาต เอาก้านสะเดา ๓ ก้าน หน้ําตีนนก ๑ กรุงเขมา ๑ จุกกะโรหิณี ๑ รากเสนียด ๑ ลูกกระดอม ๑ โกรฐจุฬาลํพา ๑ พริกหอม ๑ มะขามป้อม ๑ จันท์ทั้ง ๒ ต้มกินแก้ลมสันนิบาตอันเกิดตรีโทษ ๓ แก้ลมประชวนแก้พิษทั้งหลายแล ๑

ยาต้มคันทกยา

ยาต้มชื่อ คันทกยา เอามะแว้งเครือ ๑ ท้าวยายม่อม ๑ บอระเพ็ด ๑ ชิง ๑ ใบขนุน ๑ สะเดาดิน ๑ จันท์ทั้ง ๒ แห้วหมู ๑ จุกกะโรหิณี ๑ ลูกกระดอม ๑ ต้มกินแก้ใช้เหนือเพื่อกำเดา แก้เสลด แก้กระหายน้ำ อยากน้ำ กินข้าวมิได้ รากด้วยแล ๑

ยาต้มกินแก้ใช้สันนิบาตมันเย็นให้หนาวในอกในใจ

ยาต้มกินแก้ใช้สันนิบาตมันเย็นให้หนาวในอกในใจ ให้กระสับกระส่ายแต่ผิวเนื้อร้อนนอกร้อนรุ่มกลุ่มคั่งตั้งกล่าวมาไว้นี้ ท่านให้เอายานี้แก้ เอารากเสนียด ๑ สะค่าน ๑ ช้าพลู ๑ ฝักแพวแดง ๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ พริกไทย ๑ ตีป्ली ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้สันนิบาตเลือดลม ระงับคลุ่มคั่งในอกในใจหายแล ๑

ยาใช้จับสะท้าน

ยาใช้จับสะท้าน เอาร่านน้ำ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ แก่นชี้เหล็ก ๑ ต้มด้วยเหล้ากินหายแล ๑

ยาต้มแก้เชื่่อม

ยาต้มแก้เชื่่อม เอาฝักเบ็ย ๑ จิงจ้อ ๑ ฝักเสี้ยนผี ๑ ฝักโหมหัด ๑ จันท์ขาว ๑ ต้มกินหายแล ๑

ยาต้มแก้ใช้เพื่อกล่อนเป็นสันนิบาตด้วย

ถ้าใช้เพื่อกล่อนเป็นสันนิบาตด้วย เอาชี้เหล็กทั้ง ๕ แก่นแสมสาร ๑ แก่นแสมทะเล ๑ รากคนที ๑ วัลย์เปรียง ๑ รากไทร ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ พริกไทย ๑ ตีป्ली ๑ สมอไทย ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ เมื่อจะกินแทรกยาคำดีเกลือกินหายแล ๑ ถ้าใช้เพื่อเลือด

ลม ไข่เหนียวทั้งปวง เอารากมะนาว ๑ รากส้มซ่า ๑ รากมะกรูด ๑ รากส้มป่อย ๑ วัลย์เปรียง ๑ รากผักเสี้ยนผี ๑ โคนกระสุน ๑ ย่านาง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ บอระเพ็ด ๑ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ต้มกินอย่าสนเท่ห์เลย ๑-

ยาต้มแก้ไข้จับเสาะท่าน

๑ ยาต้มแก้ไข้จับเสาะท่าน เอารากย่านาง ๑ กันทลิกา ๑ รากชะอิม ๑ รากผักข้าว ๑ รากขัดมอน ๑ รากครอบ ๑ บอระเพ็ด ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ต้มกินหายแล ฯ

ยาแก้รากเป็นไข้อยู่

ยาแก้รากเป็นไข้อยู่ เอาใบยอ ๑ ใบผักหนอก ๑ บดทำผงไว้ ละลายน้ำลูกยอ ต้มกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิงเอารากผักข้าวเจ้า ๑ รากเทียน ๑ ต้มกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิง เอาบอระเพ็ด ๗ ท่อน ขมิ้นอ้อย ๗ ชิ้น ชิง ๗ ชิ้น ดีปลี ๗ ดอก ลูกยอ ๓ ชีก ปลายแหลมจ้วตวน ๓ ปลายใบจาก ๑ ต้มกินแก้รากทั้งเสลดดีขึ้นก็หายแล ฯ

ยาต้มแก้ลมลากสาต

ยาต้มแก้ลมลากสาต เอารากหมาก ๑ รากมะพร้าว ๑ รากตาล ๑ เปลือกโพทะเล ๑ เปลือกพิกุล ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ต้มกินแก้ลมลากสาตมันทำหายแล ฯ ถ้ามลากสาตสันนิบาตือดำอืดแดงก็ตี ให้ลงท้องตมูกตกลือดก็ตี ท่านให้เอาไม้รวก ๑ รากมะตุ๊ก ๑ ต้มกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิงเอารากเชือกเขายอกแดง ๑ รากกรวด ๑ ต้มกินหายแล ฯ ถ้ามีฟิงเอายาทาห้อง เอาวานน้ำ ๑ ไคร้หน้า ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ต้มกินก็ได้ ทาห้องก็ได้หายแล ฯ

ยาต้มดับพิษไข้ให้ตัวเย็น

ยาต้มดับพิษไข้ให้ตัวเย็น แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นคูณ ๑ แก่นประดู่ ๑ แก่นปฐุ ๑ แก่นแสมสาร ๑ แก่นสลัดไต่ ๑ หล้าปากควาย ๑ แก่นสัก ๑ ผักเซ็ด ๑ ต้มกินแก้ไอออกดำออกแดง ๑ แก้ลากสาตอย่าให้พิษมันกุมหัวใจแล ฯ

ยาต้มแก้ลากสาตให้คลั่งให้หลง

ยาต้มแก้ลากสาตให้คลั่งให้หลง ให้เอาลูกเสนียด ๑ รากคันทรง ๑ รากพุงดอ ๑ รากย่านาง ๑ รากขี้กาแดง ๑ โคนหวายขม ๑ หัวคล้า ๑ ฟักข้าว ๑ หล้าปากควาย ๑ ต้มกินหายแล แก้ตื่นเย็นมือเย็น แก้คลั่งเพื่อไหลหลง ใครมีรู้ว่าผีเข้าอยู่จึงเอายานี้กินเถิดหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้ทั้งปวง

ยาต้มแก้ไข้ทั้งปวง ท่านให้เอาจันทน์ทั้ง ๒ มะแว้งทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ ลูกกระดอม ๑ สักชี ๑ รากมะกรูด ๑ รากมะนาว ๑ รากมะปราง ๑ ย่านาง ๑ บอระเพ็ด ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นปฐุ ๑ แก่นประดู่ ๑ แก่นสน ๑ รากชิงชี ๑ รากคนทา ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากท้าวยายม่อม ๑ ดอกสารภี ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ดอกมะลิ ๑ โกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ จันทน์เทศ ๑ เนื้อไม้ ๑ ต้มกินแก้ไข้ทั้งปวงหายแล ยานี้ชื่อ จันทิคุณ แล ฯ

ยาต้มแก้ไข้สามฤดู

ยาต้มแก้ไข้สามฤดู ท่านให้เอาโกรฐทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ สมอทั้ง ๓ จันทน์ทั้ง ๒ ชะลูด ๑ อบเชย ๑ เกสรบัวหลวง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ ลูกผักกาด ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกมะตูม ๑ ลูกกระดอม ๑ รากท้าวยายม่อม ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากคนทา ๑ รากย่านาง ๑ รากพุงดอ ๑ รากชิงชี ๑ รากพุ่มเรียงทั้ง ๒ ขมิ้นอ้อย ๑ หัวหมู ๑ เชือกเขามวกแดง ๑ พญามือเหล็ก ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมทั้ง ๒ ยาทั้งนี้ ๓๗ สิ่ง ต้มกินแก้ไข้ ๑๓ ชาติด้วยหายมามากแล้ว อย่าสนเท่ห์เลย ฯ

ยาต้มแก้ไข้สามฤดูเพื่อกำเดา

ยาต้มแก้ไข้สามฤดูเพื่อกำเดา เอาเกสรบัวหลวง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ รากขัดมอน ๑ หัวหมู ๑ หล้าตีนนก ๑ โกรฐก้านมะพร้าว ๑ โกรฐจุฬาลำพา ๑ ชี้กาแดง ๑ มะแว้งเครือ ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๗ ฝัก ๕ ฝัก ๓ ฝัก ยาทั้งนี้ต้มกินหายแล ฯ

ยาแก้ไข้ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่งทอง

สิทธิการิยะ จะกล่าวถึงยาแก้ไข้ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ท่านให้เอาท้าวมหาพรหมคือ ก้านสะเดา ๑ พระมาตุลีคือ พริกไทย ๑ พระเพชรฉลุกันคือ ตีปาลี ๑ ท้าวจตุโลกบาลคือข้าหลวง ๑ พระอินสวนคือบอระเพ็ด ๑ พระนารายณ์คือเจตมูลเพลิง ๑ พระเจ้าคือชิง ๑ พระพิณายคือข้าพลู ๑ พระกระสับคือลูกกระวาน ๑ พระพิเนตรคือข้าพลู ๑ พระเจตโศคคือลูกจันทน์ ๑ พระยามาติราชคือพริกหาง ๑ พระอาทิตย์คือว่านน้ำ ๑ พระจันทร์คือว่านเปราะ ๑ พระยากุมภกันชยักษคือ โกรฐสอ ๑ นางรากะคือโกรฐเขมา ๑ นางอรพิมพาคือโกรฐจุฬาลำพา ๑ นางตีมหาคือแฝกหอม ๑ พระยายมราชคือ จันทน์ขาว ๑ นายฉันทมาตย์คือ จันทน์แดง ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้ไข้สารพัดทั้งปวงเป็นมหาวินิเวศนาเสมอมิได้ ท่านตีค่าไว้ ๑ ชั่งทองแล ฯ

ยาดัดรากใช้ทั้งปวง แก้ไข้เหนือ

ถ้าจะแก้ไข้เหนือ ให้แทรกหัวคล้า ยานี้เอาหัวคล้า ๑ รากย่านาง ๑ แฝกหอม ๑ รากหญ้าคา ๑ รากพุงตอ ๑ รากคัตเค้า ๑ รากชิงชี ๑ รากอังกาบ ๑ รากหวายขม ๑ รากขนาก ๑ รากคนทา ๑ ไล่สันพร้าว ๑ รากผักข้าว ๑ จันทน์ทั้ง ๒ หอมแดง ๑ ยาข้าวเย็น ๑ เกสรบัวหลวง ๑ เกสรสารภี ๑ เกสรบุนนาค ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ ดัดรากใช้ทั้งปวงหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาต สำประจรรกก็ได้

ยาต้มแก้ไข้เหนือสันนิบาต สำประจรรกก็ได้ เอารากมะเดื่อ ๑ ชี้กาแดง ๑ คนทา ๑ ชิงชี ๑ ก้านสะเดา ๑ กระจดอม ๑ ท้าวยายม่อม ๑ ย่านาง ๑ สมอทั้ง ๓ จิงจ้อทั้ง ๒ แฝกหอม ๑ ตะไคร้หอม ๑ เสนียด ๑ หล้าตีนนก ๑ โกรฐก้านมะพร้าว ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐสอ ๑ ชิง ๑ หัวหมู ๑ ฝักชี ๑ ยานี้ ๒๖ สิ่งนี้ ต้มกินหายแล ฯ

ยาใช้จับ

ยาใช้จับ เอาหัวหมู ๑ หัวยาชันภาค ๑ แฝกหอม ๑ ลูกมะกรูด ๑ บอระเพ็ด ๑ ลูกกระดอม ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาเท่ากันต้มกินหายแล ฯ ยังอีกขนานหนึ่ง เอาหญ้าแพรก ๑ ฝักขวง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ บอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน ต้มกินแก้ไข้จับหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้จับต่างๆ

ยาต้มแก้ไข้จับต่างๆ เอาจันทน์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ หญ้าแพรก ๑ รากคล้า ๑ หวายขม ๑ รากชิงชี ๑ ท้าวยายม่อม ๑ รากมะนาว ๑ รากมะปราง ๑ รากมะเดื่อ ๑ รากกล้วยตึบ ๑ รากแพงพวย ๑ รากขนาก ๑ ชี้เหล็กทั้ง ๕ เถาวัลย์เปรียง ๑ รากตองแตก ๑ ย่านาง ๑ ไม้รวก ๑ ใบมะขี้ ๑ ใบมะเมียว ๑ ก้างปลาทั้ง ๒ ยานี้ ๒๗ สิ่งนี้ ต้มกินแก้ไข้จับหายแล ฯ

ยาต้มแก้ปัด

ยาต้มแก้ปัด เอารากนมแมว ๑ รากเทียน ๑ รากทับทิม ๑ จันทน์มะพร้าว ๑ ยานี้ต้มกินแก้ปัดลากสาตหายแล ฯ

ย่ำบ่ารุงธาตุ

ย่ำบ่ารุงธาตุ เอาแฝกหอม ๑ หัวเปราะหอม ๑ พริกไทย ๑ ขิง ๑ ยานี้ ๕ สิ่งต้มกินหาย แก้กษัตริย์แปรพรรณไปต่างๆ นานา หายแล ฯ

ยาลงเลือด

ยาลงเลือด เอารากย่านาง ๑ รากมะอึก ๑ เปลือกมะตูม ๑ เปลือกเพกา ๑ เปลือกมะขาม ๑ ยานี้ ๕ สิ่งต้มกินแก้ลงท้องเป็นโลหิตออกมาก็ดี เสกขมิ้นอ้อยด้วยแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้สันนิบาตทั้งปวง

ยาต้มแก้ไข้สันนิบาตทั้งปวง เอากระดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ ดีปลี ๑ แฝกหอม ๑ หัวหมู ๑ ผักแพวแดง ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้สันนิบาตหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เพื่อเลือด

ยาต้มแก้ไข้เพื่อเลือด เอาบอระเพ็ด ๑ รากข้าพลู ๑ หัวหมู ๑ ลูกมะตูม ๑ ยา ๕ สิ่งนี้ต้มกินแก้ไข้เพื่อเลือดหายแล ฯ

ยาต้มแก้ไข้เพื่อเสลดให้เมื่อยทั้งตัว

ยาต้มแก้ไข้เพื่อเสลดให้เมื่อยทั้งตัว เอาบอระเพ็ด ๑ เกสรบัวหลวง ๑ เปลือกสัตตบุษย์ ๑ ยา ๓ สิ่งนี้ต้ม ๓ เอา ๑ เมื่อจะกินเอาขมิ้นทศกร ๑ สลึง ใส่ลงกินหายแล ฯ

ยาต้มแก้สันนิบาตพุทธรักษ์

ยาต้มแก้สันนิบาตพุทธรักษ์ เอาใบมะกา ๑ ขี้กาแดง ๑ ย่านาง ๑ สะค้าน ๑ ข้าพลู ๑ ผักคราด ๑ กระเทียม ๑ ต้มแก้ไข้สันนิบาตสองคลองหายแล ฯ

ยาต้มแก้สันนิบาตคั่ง

ยาต้มแก้สันนิบาตคั่ง เอารากมะแว้งทั้ง ๒ รากมะมอ ๑ รากข้าพลู ๑ หัวหมู ๑ สมอทั้ง ๒ แก่นสน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ต้มกินแก้คั่งดีหนักแล ฯ

ยาต้มสันนิบาตมือเย็นตีนเย็น

ยาต้มสันนิบาตมือเย็นตีนเย็น เอารากมะแว้งทั้ง ๒ รากทรงบาดาล ๑ รากไคร้บก ๑ รากโอเนียว ๑ ขี้กาแดง ๑ ข้าพลู ๑ สมอทั้ง ๓ จันทน์ทั้ง ๒ แก่นสน ๑ บอระเพ็ด ๑ ต้มกินแก้.....

สมุดไทยหน้าตันจบเท่านี้

หน้าปลาย

(แพทย์ศาสตร์สงคราม คัมภีร์ฉันทศาสตร์ กล่าวด้วยไข้ เขียนเป็นกาพย์ยานี 11 สมุดไทยมีการแบ่งเรื่องแตกต่างจากแพทย์ศาสตร์สงคราม โดยจะมีหมายเลขกำกับหัวข้อไว้แต่ละเรื่อง ด้วยสมุดไทยชำรุดเสียหายไป จึงเริ่มต้นในส่วนกลางของหัวข้อที่ 33 บันทึกยาวไปจนถึงหัวข้อที่ 50 โดยในตอนท้ายระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “จบคัมภีร์อาโภยสาลีแต่เท่านี้และนะท่านเอ๋ย” ซึ่งในหนังสือแพทย์ศาสตร์สงครามที่ไม่ได้ระบุไว้แบบนี้ เพียงแต่ขึ้นต้นเรื่องใหม่คือ ว่าด้วยชีพจร)

คัมภีร์อาโภยสาลี

(ไข้ไคล้มไคล้ง
นอนสะดุ้งไม่สมประดี
ให้เพื่อให้เรอราก
มือเท้าทั้งขวาซ้าย
ได้หนึ่งจะเสียดสอง
อาการที่มันเป็น
ถ้าแก้มือเท้า
อาการบันดาลตา
ถึง ๙ วัน ๑๐ วัน
โทษแต่อย่าอาลัย
๓๔ ไข้ไคล้มไคล้ง
อาการนั้นมิมา
บางที่ให้ตก
ตามช่องทวารไข
ให้รากซึ่งโลหิต
ไข้ใดเป็นดังนี้
ถ้าแก้มือเท้า
ไม่ถอย(ซึ่งอาการ)
ถึง ๘ วันแล ๙ วัน

(แพทย์จง)กำหนดใจ

๓๕ ไข้ไคล้ม(ไคล้ง)
ให้ร้อนทั้งกายา
ให้พันทุนทุราย
ให้ประพรมซึ่งน้ำไป
ให้ปากแห้งแลคอแห้ง
ให้อยากแต่น้ำไม่เป็นคลา
ให้เจ็บนั้นต่างๆ

ในสามวันสี่วันมี
สติปลั่งไม่ยั้งกาย
แลรากมีแต่น้ำลาย
ให้ผิตเพศสังเกตเย็น
ในทำนองที่เล็งเห็น
คือโทษธาตุนา
มิได้ให้ร้อนมา
(ให้คลุมเครือเรื่อรังไป)
จะอาสัญอย่าสงสัย
เพราะโทษตายมันขึ้นมา

ในสามสี่เพล
บางที่ให้ลงไป
เสมหะโลหิตใน
หนักเบา(แต่)บางที่
จงเร็วคิดถึงชีวิ
คืออาโภยตุนันดาล
เคยทำเป็นหลายขนาน
มันแข็งขึ้นจะเย็นไป
เป็นเที่ยงทำจะบรรลั
สำคัญไว้ในอุรา

ในสามวันสี่วันมา
ทั้งภายนอกและภายใน
กระสับกระส่ายในหัวใจ
มิได้ขาดซึ่งกายา
แห้งจนถึงอุรา
ให้คลั่งไคล้มไม่สมประดี
ดังคนมารยา

ให้อายุของอันต้องที่

ดูจดังฉะมบปอบ

โทษนี้คือธาตฺไฟ

จะได้สักส่วนหนึ่ง

ถ้าแก้ร้อนมิคลาย

ถึงเจ็ดวันแลแปดวัน

โทษนี้ไม่เห็นคืน

๓๖ นัยหนึ่งจะขอไซ

เป็นแพทย์จงศึกษา

เอกโทษทุณฺโทษ

เปลี่ยนแปลกแผนกนํ้า

หนึ่งลมเป็นเอกโทษ

กำหนดอายุศมนั้น

บังเกิดซึ่งโรคา

ใช้แต่หัวคําไป

หนึ่งให้สะท้อน(หนาว

ปากคอกก็แห้งหาย

ให้เจ็บระบมตัว

พรรคิกก็(เกิด)มี

จับแต่หัวคําไป

ถึงสิ้นชาติทอน

เรียกว่าเป็นเอกโทษ

ยังเล่าบรรยาย

ถึงกำหนดไม่สร้างจับ

ถึงสองยามเที่ยงคืนกลาง

เรียกว่าทุณฺโทษ

มาดแมนมิโรยรา

จนรุ่งเช้าคลอดเที่ยง

ตรีโทษประชุมใน

หนึ่งเอกโทษลม

เจ็ดวันจึงวางยา

ถ้าไม่ถึงเจ็ดวัน

จับเกินซึ่งนาที่

กำหนดห้ามยิ่งยามใจ

เข้าลองลอบกินอยู่ใน

กระทำให้พิการกาย

(แลจะ)เสีย(สอง)ส่วนท่าย

อาการนั้นยังยืน

อย่าหมายมันจะฝ่าฝืน

ชีวิตคงมรณา

โดยท่านกล่าวมา

สำคัญไว้ให้แม่นยํา

แลตรีโทษให้โทษทำ

อาการทับสลับกัน

จงเจียโสตสดับพลัน

ห้าสิบปีทวีไป

ในวสันตฤดูน้อย

มิได้มีซึ่งความสบาย

สะท้อนร้อนไปทั้งกาย

นํ้าลายขาดที่เคยมี

ทุกเส้นเอ็นแลอินทรีย์

หนึ่งนอนบ่หอนนอน

กำหนดไซ้ประจำจร

ไซ้นั้นจึงวายคลาย

เราจับโทษให้เห็นกาย

ให้สิ้นข้อที่อาจขนาง

ตั้งขยับไปยาวทาง

อาการเสมหะกับวาทา

ทั้งสองโสตให้โทษา

อาการจับขยับไป

จงสำเนียงสำเนียงใจ

สันนิบาตไม่คลาดคลา

โดยนิยมนท่านกล่าวมา

ท่านเล่าไว้ในคัมภีร์

ไซ้นั้นอาการทวี

ให้ผิดที่สังเกตมา

อาการนั้นไม่สม
 แพทย์ฟังจะเยียวยา
 ๓๗ หนึ่งในดีเป็นเอกโทษ
 อายุนั้น ๓๐ ปี
 ไข้ลงในหิมหัน
 ลักษณะซึ่งโรคา
 (เขียนรากให้เพื่อทำ
 อนึ่งให้มันตั้งกาย)
 ทุกขสัตว์ทั้งเบาหนัก
 หนึ่งให้เสโทไหล
 จับแต่ตะวันเที่ยงไป
 ถ้ามันสมประดี
 จนถึงเพลาค่ำ
 ทูวณโทษบังเกิดใน
 ถึงกำหนดไม่สร้างไข
 ยามหนึ่งสองยามมี
 จับจนประจบแจ่ง
 อาการจับตั้งนี้ไซ้
 แพทย์ไต่แมนได้เห็น
 ให้ระมัดระเมียนยา
 ยาแก้เอกโทษ
 ตามตำรับบังคับมี
 ถ้าจับเอกโทษดี
 ในสี่ห้านาทีนี้
 กำหนดนั้นแก้ว
 กล่าวตามท่านกล่าวมา
 ๓๘ เสมหะอาการเกิด
 อายุนั้นสิบห้าปี
 รุ่งขึ้นแต่เช้าลับ
 ลักษณะซึ่งไข่นั้น
 ให้อ่อนกำลังกล้า
 ให้อีกเย็นสยองจน
 ในลำคอให้ตีบตัน

เอกโทษลมให้โทษา
 อย่าละเลยให้ซ้ำที่
 ประมวลโทษให้เกิดมา
 ถึง ๔๐ ถอยลงมา
 นั้นทั้งตะวันเที่ยงแลเวลา
 ให้อ่อนกล้าสกลกาย
 กระจายน้ำระส่ำระสาย
 ทั้งปากคอกก็เลือกไป
 ให้เหลืองแดงพิการไป
 เรียกว่าเอกโทษดี
 จนถึงบ่ายห้านาที่
 อาการเกินสังเกตไป
 ย่ำลงจึงคลายใจ
 คือลมปนระคนดี
 ก็จับไปจนราตรี
 ก็ไม่สร้างสว่างวาย
 อาทิตย์แจ่มจรัสไซ้
 ถึงสันนิบาตตรีโทษา
 อาการเป็นลำดับมา
 ให้เร็วพลันจะเสียที่
 ทูวณโทษแลโท(ษ)ตรี
 ให้เรียงเรียบระเบียบไป
 อาการมีแต่เที่ยงไป
 ก็ทรงเสมอทุกเวลา
 จงผ่อนผันให้วางยา
 สันโดษแท้แต่โทษดี
 เอกกำเนิดซึ่งโรคี่
 ฤดูนั้นก็เหม็นค็ด
 ประจำจับซึ่งไข้พลัน
 ช่างนอกทั่วทั้งตัวตน
 ในกายาวิกลยล
 ทั่วหัวให้มีมา
 อาหารกลืนปลงนา

ให้เชื่อมมินหนักกายา

อนึ่งให้อุจจาระ

คูสีสนั้นนั้ขาวไป

ใช้จับแต่รุ่งเช้า

อาการเช่นนี้มี

แม้นยังมีสร้างเสื่อ

ถึงเที่ยงตลอดคำ

ว่าดีจรเข้ามาระคน

แม้นจับยัง(ทับ)ทวิ

โทษกุมประชุมให้

นิบาตตรีโทษา

เอกโทษอาการต้น

ไม่ถึงสองเพล

เอกโทษนั้นมีสาม

กำลังวันแลเวลา

๓๙ หนึ่งโสดจะกล่าวอ้าง

เรียงเรียบระเบียบสาร

กำหนดฟังจงสังเกต

๑๖ ปีมีกำหนดใช้

ว่าเสมหะเป็นต้น

ระคนกันให้บันดาล

หนึ่งให้สะท้อนร้อน

ปากคอให้เลือกมี

ให้มัวแลตัวหนัก

กำเนิดใช้แต่เข้าไป

๔๐ หนึ่งโสดอายุศมนั้น

ทวิจนถึงสี่สิบปี

หนึ่งเป็นฤดูฝน

บังเกิดซึ่งโรคัน

ตั้งแต่วันเที่ยง

เย็นย่ำพระสุรียา

ให้เชื่อมแลมัวเมา

ให้หนาวเย็นอาเจียนทวิ

ทั้งปากคอให้หวานไป

ปัสสาวะจักขุณัย

มิได้ปรกคดี

ไปจนห้าทนาทวิ

ว่าเอกโทษเสมหะทำ

ไม่เลื่อนเคลื่อนเพลาประจำ

ไปจนบ่ายห้าทนาทวิ

(เข้าปะ)ปนเสมหะมี

จนเย็นย่ำพระสุรียา

ตลอดไปจนถึงสิ้น

จงรู้แจ้งอย่าแคลงใจ

โดยนิคมบังคับไข

จงรำพึงฟังให้ตั้งยา

ประการนามสำแดงมา

ก็เสร็จสิ้นในอาการ

โดยทางอันพิสดาร

ทวิณโทษนั้นสืบไป

ที่มีเพศประณม(วัย)

ในคิมหันต์ฤดูกาล

เข้าปะปนเป็นสองสถาน

วิบัติเกิดซึ่งโรคี

สะท้อนหนาวไม่สมประดี

กระหายน้ำแลหอบใจ

จะลุกนั่งบ่ว่องไว

จนบ่ายสองสามนาทวิ

โดยสำคัญสามสิบปี

โทษดินนั้นกำลังครัน

ให้พิกลพิการพลัน

ทวิณโทษนั้นมีมา

จับไปจนเพล

จึงสร้างสิ้นซึ่งสมประดี

ให้เมื่อย้อช้อทุกช้อมี

ทั้งปากคอให้แห้งไป

ให้ชนพองสยองกาย
หนึ่งให้สะดุ้งไป
อาการพิกลเกิด
ดิลมระคนกัน

๔๑ อายุศมนั้นสี่สิบปี
กาลมระดมทำ
ให้หนักซึ่งเนื้อตัว
ข้อมือแลข้อเท้า
หนึ่งไซริในกายตน
เสโทบ่ออกาย
แต่หัวคำประจำจับ
เสลดลมระดมกัน

ทวิณโทษอาการเกิด
ตามอายุระดูยาม
กล่าวในเอกโทษ
เพลายามแลนาที่
แมนจับยังทับทวิ
ให้โทษยิ่งโทษา
สันนิบาตนั้นก็เกิด
ระดูทวนนั้นก็ตาม

๔๒ รุ่งขึ้นแต่เช้าไซริ
จนเย็นย่ำพระสุริยา
ในตำรับบังคับขาด
จงรู้โทษสังเกตุมัน
หนึ่งให้สะท้านร้อน
จักขุทั้งสองมี
ให้เจ็บปวดทุกข้อลำ
เพื่อนั้นให้เอิบไหล
ลูกตาทั้งสองนั้น
บางทีก็แดงยล
จะเล็งแลดูสิ่งใด
ให้ปะหลุกปะหลือตา
สองหูให้ตึงปวด

ระส่ำระสายในหัวใจ
ทั้งสี่ระยะก็ปวดครัน
เป็นกำเนิดซึ่งโรคนัน
แพทย์จงวิจารณ์จำ

ถึงห้าสิบปีให้เกิดทำ
เป็นไช้ลงในเหมันต์
เป็นหวัดไอปวดหัวครัน
ให้เมื่อยขบก็บว้ายคลาย
ให้ร้อนรอนนั้นมากมาย
ข้างนอกเย็นบเว้นวัน
พอรุ่งสับก็สร้างพลัน

กำหนดแจ้งตำแหน่งนาม
ประชุมเช็ดไว้ทั้งสาม
กระทำโทษแห่งโรคิ
ทวิณโทษระดมมี
กำหนดเนื่องเป็นเรื่องมา
เกินนาที่แลเพลลา
(สันนิบาตจงแจ้งความ)
กำเนิดวางระดูสาม
ให้กำหนดแต่เพลลา

กำเริบไปไม่โรยรา
เข้าสองยามเป็นสำคัญ
สันนิบาตเป็นเที่ยงธรรม
ในอากาศที่เกิดมี
สะท้านหนาวทั่วทั้งอินทริย์
ให้ปวดเขื่องน้ำตาไหล
ถึงสมองกระดูกลง
ทั้งทั้งสกนธตัน
ให้เหลือองท้วมณฑล
ลูกตาลันจากเข้าตา
ไม่เที่ยงตามธรรมเนียมมา
ดูเหมือนบ้ำเข้าสิงสู้อยู่ในใจ
ทั้งเพดานให้คุนไป

ชวนให้หายใจ
 ปากกลืนให้เน่าเหม็น
 ให้ลิ้นบวมแลลิ้นดำ
 ให้อาเจียนแลเศียรนั้น
 หนึ่งนั้นจะนิทรา
 จะลุกนั่งสกดน
 หนึ่งนอนให้อ่อนใจ
 ทุกข์สัตว์ทั้งเบาหนัก
 ให้กะปริบกะปรอยไป
 ครอบข้อทุกข้อนั้น
 เป็นแห่งหนึ่งสองแห่ง
 หนึ่งเส้นนั้นขึ้นเขียว
 หนึ่งท้องให้เกิดมี
 ถ้าพร้อมทั้งกล่าวอ้าง
 ธาตุเพลิงทั้งสี่ระดม
 หนึ่งเป็นผู้อาพาธ
 อาการมันจรมา
 ถ้าบวมตันหูนั้น
 ถ้าบวมลูกตานัยน์
 ถ้าบวมถึงปากนั้น
 แพทย์เขียวปัญญาญาณ
 ๔๓ นัยหนึ่งที่แจ้งเหตุ
 เรียกว่า(เป็น)ทุณ
 คือลมแลเสมหะ
 แพทย์จึงสำเนียงนำ
 ถ้ามกำลังแรง
 ทุกข้อทุกลำใน
 หนึ่งให้(ดู)งกกัน
 อากาจรจับตั้งนี้ทาย
 ๔๔ เสมหะบอกอาการ
 ให้เป็นหวัดแลไอมี
 ให้นำหนักซึ่งเนื้อตัว
 เป็นตำแหน่งตำแหน่งชาย

สะอื้นอ้อนสะท้อนท่า
 เป็นเม็ดจางพึงจำ
 แลให้เจ็บในอุรา
 ดูกงันนำเวทนา
 ให้ตาหลับปลื้มใจ
 ให้งุ่นง่านไป
 เจรจาบรู้คำ
 บางที่เขี้ยวบางที่ดำ
 ทำไม่สะดวกอย่าพึงแคลง
 เป็นสายเขี้ยวบางแห่งสายแดง
 ทั้งสามแห่งสำคัญมี
 คุก่ายเกี่ยวทั้งอินทรี
 ฝะอืดฝะอมลม
 ไม่คลาดกลางทุกสิ่งสม
 จะดับสูญสิ้นอาตมา
 สันนิบาตให้โทษา
 แพทย์จงกำหนดใจ
 ในเจ็ดวันจะบรรลีย์
 กำหนดไว้ห้าวันวาน
 ในเก้าวันจรทาน
 จงแจ้งที่เราจะรำพัน
 ในประเทศซึ่งโรคัน
 โทษทางระหว่างท่า
 เข้าปนประคนจำ
 ใครจะกล้าใครจะหย่อน
 สำแดงท้องให้ผูกไป
 ให้เมื่อยไม่วายคลาย
 ศีรษะนั้นให้ปวดหลาย
 ว่าลมนี้กำลังมี
 ให้โทษพาลกำลังทวี
 จะนั่งลุกลำบากกาย
 ให้เชื่อมม้ามมากหลาย
 เสมหะหลายบอกอาการ

๔๕ หนึ่งดีกับเสมหะ
 ดึกลับอกรอาการ
 ถึงป่วยสามนาที่
 จับแต่สามนาที่ไป
 ใช้นั้นให้เชื่อมมัว
 ลักษณะดังนี้ทาย

๔๖ ถ้าไข้แต่เช้ามีดี
 ให้เชื่อมมินหัวใจครัน
 จะลุกนึ่งให้พลุกพลั๊ก
 จะนอนเล่าก็เคลิ้มคลาย
 หนึ่งนั้นให้เกิดเหียน
 คือกองเสมหะใน

๔๗ หนึ่งดีกับลมโสด
 อการให้จับมี
 ให้เชื่อมมัวแลให้หา
 อการจะนอนไชร้
 (พลบค่ำจึงจับสร้าง
 จึงหลับ)สนิทลง

๔๘ ถ้าดีมีกำลังเกิด
 จงรู้เทศสังเกตุใน
 จะลุกเล่าก็เซชวน
 ตัวก็ร้อนอยู่มากมาย
 จึงสร้างสินกำหนดไข้
 แพทย์จงกำหนดวิถึ
 ลักษณะสันนิบาต
 ดีกับเสมหะสามสถาน
 ทั้งสามไข้จะยิ่งใคร่
 แพทย์จงสำเนียงกล
 ถ้าดีกับเสมหะ
 ทั้งอายุบันดาลการ
 จับถึงห้านาที่
 ถึงสามยามอย่าได้แคลง
 ไข้ให้เชื่อมมัว

เข้าปนปะเป็นสองสถาน
 ให้จับแต่เที่ยงไป
 จึงค่อยมีความคลายใจ
 จนพลบค่ำจึงค่อยคลาย
 ให้เหียนราระส่ำระสาย
 ว่าดีมีกำลังครัน

ถึงสามโมงเป็นสำคัญ
 ให้ตั้งกายไปทั้งกาย
 เนื้อตัวหนักดังดินทราย
 ให้หลับหลับตื่นตื่นไป
 อาเจียนทั้งให้ไอ
 ให้โทษกล้านั้นกว่าดี

ลมให้โทษนั้นกล้าทวี
 แต่ป่วยสองยามนาที่ไป
 เป็นครวครวกรุนกรุนไป
 ก็ไม่หลับ(ระงับลง
 คนไข้สว่างอารมณ์ปลง
 จงรู้แจ้งอย่าแคลงใจ

ไข้กำเนิดแต่เที่ยงไป
 อการนั่งไม่ตรงกาย
 ให้ปั่นป่วนระส่ำระสาย
 จนถึงป่วยห้านาที่
 ก็พอได้ความสุขมี
 สำเนียงกไว้ให้ชำนาญ
 อาหารสามประการ
 ทั้งวาโยระคนปน
 จะนำไข้ให้ร้อนรน
 เราจะแจ้งแห่งอาการ
 ก่อคละเป็นสมุฏฐาน
 มาแทรกซ้ำให้เร็วแรง
 ไม่คลายคลี่ประจำแปลง
 เป็นกำหนดอาการกล
 ให้มินตั้งทั่วทางกายน็ด

จะหลับหรือจะตื่นตน	บรู๊สึกซึ้งกายา
หนึ่งนั้นให้ห้วนหวาด	สะดุ้งไปทั้งอาตมา
ประสาทโสภจะเรียกหา	ไม่ยินยลว่ากลใด
ด้วยลมนั้นแคล้วกล้า	มันประดาพัดขึ้นไป
ออกตารูหั่วทั่วไป	จงดูเพศสังเกตุจ่า
๔๙ ลักษณะเสมหะกล้า	ประมาทห้านาที่ท่า
จับไปจนพลบค่ำ	แต่คำจนสว่างวัน
ถึงสามนาที่เข้า	ค่อยบางเบาอาการมัน
ลักษณะซึ่งไฉนนั้น	จะนั่งลุกไม่สู้สบาย
ให้หอบนั้นบ่อยๆ	ให้เหียนเป็นกำลังหลาย
ให้ลมซึ่งน้ำลาย	ให้หนักตัวมันตึงไป
ผิวเนื้อให้เหียนครัน	ทั้งกลางคืนกลางวันไป
ปากลิ้นให้เลือกไป	สังเกตุเหตุที่เพศมัน
๕๐ หนึ่งทีนั้นเล่าโสด	มานำให้ซึ่งโทษทัณฑ์
แคล้วกล้ายิ่งกว่ากัน	ให้เจ็บแต่เข้าไป
จนถึงเพลาค่า	กำหนดไว้จึงคลายใจ
ในเมื่ออาการใน	จะนั่งนอนบ่หอนสบาย
ให้ร้อนกำลังกล้า	นอกกายาและในกาย
ปากคอกก็แห้งหาย	น้ำลายขาดที่เคยมี
ทุกขสัตว์ทั้งเบาหนัก	ให้พิกลพิการมี
ดูเหลืองประเทืองสี	ทั้งจักขุนั้นก็แดงไป
บางที่จักขุนั้น	ดูผิวพรรณก็เหลืองไป
หน้าอกให้เต็นไป	มิได้ขาดซึ่งอาการ
กล่าวสันนิบาตโสด	เป็นตรีโทษบรรหารสาร
แพทย์ใดได้พบพาน	จงเล่าธรรมให้จำเอย

จบคัมภีร์อาโภยสาสลิแต่เท่านี้แลนะท่านเอย ฯ

ยาเขียวมหาประสาน

ยาเขียวมหาประสาน เอาใบผักเค็ด ๑ ใบผักคราด ๑ ใบกระเพรา ๑ ใบชาลิ ๑ ใบสวาท ๑ ใบเทียน ๑ ใบทับทิม ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ลิ่นทะเล ๑ ดีเหี้ย ๑ ดีตะพานน้ำ ๑ ดิงูเหลือง ๑ น้ำประสานทอง ๑ บั้นแท่งละลายสุราแก้ตานขโมย แก้ซางขโมย ถ้าจะกวาดลายน้ำมะนาวก็ได้ น้ำปลา น้ำปูนใสก็ได้ ถ้าจะสมานลื่นแตกกร้าว แทรกลูกเบญจกานี ถ้าซางขโมยละลายน้ำเชือกเขามวก ถ้าตัวร้อนหัวร้อนหลังร้อน ละลายน้ำจันทน์กินแล ดินักได้เชื่อแล้วดีหนักแล ฯ

ยากวาดเหลืองปัสวาด

ยากวาดนี้ชื่อ เหลืองปัสวาด เอาพริกอ่อน ๑ บาท ขมิ้นอ้อย ๑ บาท เม็ดมะนาว ๑ บาท ดินประสิว ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท กะทือ ๓ บาท กำมะถันแดงเท่ายาทั้งหลาย น้ำลูกมะม่วงเป็นกระสาย บดกวาดด้วยน้ำนมตีนกแล ฯ

ยาแก้ลมสารพัด

ยาแก้ลมสารพัด ท่านให้อาตอกบุนนาค ๑ ตำลึง ชิง ๑ ตำลึง พริกเทศ ๑ ตำลึง ๑ บาท ตีปลี ๑๐ บาท ใบสะเดา ๑ บาท สมุลแว้ง ๒ บาท ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินตีนกแล ฯ อีกขนานหนึ่งท่านให้อากระชาย ๑ โพล ๑ มหาหิงค์ ๑ มะกรูด ๑ วิเศษหนักแล แก้ลมปวงก็ได้ ใสขิงด้วยแลเดินสักน้อยแล ฯ

ตำราใช้ตักศิลาอีดำอีแดง

พระตำราตักศิลาบริบูรณ์โน่น ฯ จะกล่าวถึงตำราใช้ตักศิลาอีดำอีแดง ฟังฟังถ้ามันจับแต่สันหลัง แล้วขึ้นไปจนถึงต้นคอ กำหนดคนไข้ มันมักจับแต่เข้าถึงเที่ยงบัดใจ ลางที่มันจับแต่เที่ยงถึงพลบ

มันมักหลังแอ่นเหลียวทบ	เจ็บร้องรบบ
ดั่งหนึ่งจะสิ้นชีวา	
ให้ร้อนหนาวกายา	ดั่งหนึ่งตีปลา
แล้วเย็นแต่ตื่นขึ้นไป	
ถึงเขาแพทย์อย่าไว้ใจ	จงตักน้ำไป
ชุบน้ำแล้วเช็ดบาทา	
ถ้าเห็นเท่าเม็ดถั่วงา	ดูแจ้งแก้ตา
ถ้าดำชื่อว่าปานดำ	
มันแดงชื่อว่าปานแดง	ให้ร้อนให้หนาวทำ
สะบัดสะท้านเปลี่ยนแปลน	
ท่านว่าเป็นปานดำ	แล้วมันผุดแซง
มาตะโพกกลางยอดทรวงอก เท่าตั้งใบพุทราอง เท่าลูกตะบาก็มี	
เร่งพาดยาจุดจงดี	ให้มันจางสี
ออกเสียอย่าไว้วางใจ	
ถ้ามันจางออกไป	จะตายแต่ใน
กำหนดนั้น ๗ วันตรา	
๑ หนึ่งไขปวดหัวมัวตา	ตัวร้อนนักษณา
อาการดั่งปานแดงดำ	
แต่ผุดออกเท่าสามสี่นิ้วมือมี	บ้างขาวบ้างดำก็มี
ดูชาติตรีสีระน้อย	
เมื่อมันไม่ผุดออกมาแลเห็นดั่งลายโคมดง ชื่อใช้ดาวเรืองอย่าหลง ถ้าแดงตัวผู้ตรง ถ้าขาวตัวเมีย	
นา	

๒ ใช้ครูหนึ่งร่อนกายา ครูหนึ่งเย็นหนาวสะท้านทั้งคืนมือรั้ว เจ็บเสียดเมื่อยขบทั้งตัว ให้ร่ากน่ากลัวเหลือเชื่อแลนา ให้นำอนาถา หนึ่งชื่อใช้ลากสาต ลมสันนิบาต อีดำอืดแดงดั่งกัน มันยอมให้โทษหลายพัน ดังกล่าวมาแล้วนั้น ลางที่มันให้คั่งจิต ว่าสิ่งนี้มีดีเหลืออนพิช ใครไม่รู้ฤทธิ์ว่าผี เข้าสิงในตัว ให้เดินรำทำเพลงเล่นหัว ลางที่นำกลัว กระหม่อมไปทั้งตัว อาจารย์ผู้รู้ใจจน จับ เห็นตามอยู่บนคติจึงกลัว จัดแจงว่าโรคนี้อเพื่อช่างแดง เมื่อน้อยมันแฝงอยู่ รักษา มันยังไม่ขาด ใหญ่มาจึงเป็นลากสาต เพราะ กำเนิดชาติช่าง มันกลายกลับมา

๓. หนึ่งแรกลมใช้ลงนา ให้ตัวสากข้าผุดลายขึ้น ดังภาพเผือก หนึ่งลายดั่งตึบกเกลือก ให้ล่งท้องเลือดแล้วร่ากเป็นกำ หลัง ว่าหมอกแก้วมีพิง จะตายโดยหวัง เจ็ดวันสิบห้าวันคง ถ้ามันไม่ตายลมจมน จะเข้าประณชนวนทุติยา หนึ่งตรีจิตวา หนึ่งบอน ปัญญา มันใช้ใหญ่ท่านว่าเขายอมเบือนละถิ่นที่เรือน ไปสู่พระยมเรื่องฤทธิ์

๔. หนึ่งใช้ให้ร่ากกุมจิต หนึ่งลงโลหิต แลดูนั้นสึดออกมา ถ้าเลือดข้าดำเขานา อย่าเพิ่งรักษา ถ้าสดอยู่แก้ไปลองดู

๕. หนึ่งนั้นกาพทั้งผอง ดูจงเห็นพองภายในภายนอก

๖. ถ้าหนึ่งตั้งยอดขอบขาวข้า กลางยอดนั้นดำ ชื่อกาพตะมอยมิต จะยานั้นอย่ากะสุดคิต มันนี้มีฤทธิ์รักษามันนำเจ็บ ออก หนึ่งถ้าดินขอบฟก ขึ้นกลางยอดดอก เป็นเม็ดขึ้นอีกชั้นหนึ่ง น้ำเหลืองน้ำใสจิงพริ้ง รู้โดยค่านึงชื่อตะมอยน้ำค่าง ย่อมขึ้น แทรกหน้าตรงกลาง หนึ่งหลังคิ้ววางคิ้วขวา ชื่อตัวผู้ณา ถ้าชายตัวเมียจำ ตำราเขากล่าวฤทธา ร้ายนักแลแก้จติณา

๗ หนึ่งให้ร่อนอินทรีย พิชดังอัคคี หนึ่งพิชดังหมาบ้าขบ ให้โงงโคงคลานลานซาหบ ไปทั่วจะเรื้อนจบ ให้ร่อนให้ร่น หนักหนา ท่านว่าเพศเปลวไฟฟ้า เร่งให้แตงยา แก้งจวอย่างวางใจ

๘ หนึ่งใช้เมื่อยเท้าใคร
แลเล็บประหลาดเหลือองสี

ทั้งบุตรคูใน

ชื่อใช้กาพสังคลี

มันเกิดในดี

ให้แก่แต่มันน้อยฤทธิ์

เร่งแตงยาปิด

ถ้ามันให้ล่งเลือดพิช

ให้แก่แต่ในสองสามวัน

กับเสมหะนั้น

ถ้าล่งเป็นเลือดปนกัน

ถ้าเนาเขาได้เมื่อใด

กินเอาดับไต

ท่านว่าละมุดมุดใน

จิงคั่งดั่งผีเข้าสิง

เร่งหาที่พึ่งคือพระยาคลั่ง

๙ หนึ่งใช้หมกผูกขน

แขงขึ้นรองแดง

ดั่งลูกตำลึงสุกเรียกว่า

กาพแดงมุดตรา

มุดขึ้นมา

ที่ลั่นที่อกหญิงชาย

ภาพนี้มีฤทธิ์มากมาย สามวันจะตาย
 ไม่มีใครรอดสักที

๑๐ หนึ่งภาพผุดดวงเสี้ยวเขียวในที่ อันซึ่งกล่าวแล้วมา
 มักให้ยากหนักหนา
 ชื่อในตำราว่ากาพมันจับ มักให้หลงท่องเหลือนับ
 แม้นนอนไม่หลับ ให้หลงไปจะตายอย่าแคลง

๑๑ ถ้าภาพผูกคอกออกสำแดง ดังลูกมะแว้ง
 ยอดสุกตำแลเห็นแก่ตาเกิดในกายา
 ชื่อภาพคานา
 หมู่นี้เขาชอบยาเย็น

๑๒ ที่นี้จะกล่าวถึงไขเหนื่อสีดำแดง เป็นเมื่อแรกใช้ปวดหัว ให้ตัวร้อนน่ากลัว เสียวเสียบไปทั่วตัว ให้แก้แต่มันอ่อน
 แแรง อย่าทนให้อาการผุดแสง เข้าภายในแฝง แลมันจะทำพิษนา ให้ราก็เป็นเลือดออกมา ลางที่โลหิตตา ออกทางทวารทั้งสอง
 หลาย ให้ร้อนดังไฟจุดกาย ลางที่นั่นคล้าย สะทั้นให้ห่มผ้าคลุม ลางที่คลั่งดังผีเข้าคุม ลางที่ตะลึงวิ่งโผนไป ล้มลงเมื่อใดขาดใจ
 ลางที่ภายในให้จุกให้แตกขึ้นลง ลางที่ให้เมื่อยขาขงฆ์ ทั้งสองข้างจง ลางที่ให้ขีดหนักเบา ให้ผุดลุกขึ้นนั่งซึมเซา คอแห้งโอด
 เขลา น้ำลายมันมีเหนียวเหนียว ถ้าใครใช้ดังนี้เจียว จะให้ยาเยียว อันนี้คือใช้ลากสาดตัว ตัวเมียว่านบอกประกาศ แพทย์จรรยา
 ชาติกำเนิดแห่งไขนี้เกิด

๑๓ จะยาเขาหมู่นี้มา เอาหวดทั้งสองมา แลข้อมแม่ควาย หนึ่งเปล่าทั้ง ๒ ทุงลายคือโพงพวย แลคูดทั้ง ๒ รากเอา
 ดับเต่าทั้งสอง เอาเขาย่านางเรา จันทน์ทั้ง ๒ เอามา แคล้อยแคลแต่รเพกา ดีหมีคนทา งอนหมูแลใคร่ใคร่อดัง ไม้ยายม่อมยาลง
 รากหนึ่งคือยารากดำ หนึ่งข้างทั้ง ๒ เอาจำ หนึ่งคือนาดตำระย้อมชู่เค เอาทั้งมะคังทั้ง ๒ หนึ่งว่านร้อนกิบแรดปอง
 ปลาไหลเผือกพอง หมูปล่อยเชือกเขาไฟ หนึ่งเจ้าพุงแกไพร หนึ่งน้ำใจใคร หนึ่งเจตพังคิง ปูเจ้าคอยท่าบอกรง หนึ่งพิษนาคน
 ดง สุรามะริดธราธา ชาเลือดไก่ให้เอาเข้า ยารากขาวเอาหางนกกะลิงอย่าแคลง เนระพูสีสองท่านแจง หนึ่งคือมูลหนึ่งเบญจการีจำ
 สนเทศคือหัดดำ กะทกรกข่าหนึ่งด้วยราชตัดด้วยรา ๆ สิริห้าสิบสองยา สมเด็จพระนราธิราชให้เอาพลัน เอาหนักทุกสิ่งเท่ากัน
 จะบดยานั้น เอาลูกประคำดีควายแช่น้ำเป็นกระสาย ปั้นแท่งไว้ละลาย น้ำดอกมะลิแลนา ถ้าขาดดอกมะลิเอาข้าวสารมา
 เข้าหลายได้เหมือนกัน ทั้งกินทั้งชโลมจรงครัน แก้ไขทุกสิ่งสรรพ ที่กล่าวมาจำจงคง ทั้งแก้ผีตายท้องลง เอาเหล้าลายตรง ให้กิน
 จะหายอย่าแคลง

๑ หนึ่งยาแก้รากดำแดง คาคลองอย่าแคลง
 ไม้ยายม่อมทูปทาบ
 ผักหวานบ้านทั้งผักปลาบ ย่านางจรงทราบ
 ทั้งหกหนึ่งพันรากเอา
 ชู่คะหนึ่งจันทน์ขาวเรา ทั้งนี้เอาเผา
 ผนด้วยน้ำข้าวข้าวพลัน

ชโลมลงจวงครัน	ภาพดำนั้น
จะหายไปอย่าสงกา	
๒ ถ้ามันมีถอยคกงนำฟิงนา	เอาสามรอกยา
จิงจ้อมะเฟื่องคันทรง	
หัวคล้าเอาด้วยอย่าหลง	น้ำชาข้าวจวง
ฝนกินชโลมจะหาย	
๓ หนึ่งถ้าใครรู้เือนสาย	ไข้เจ็บทั้งหลาย
ว่าสันนิบาตรากสาด	
เอารากทั้งสามอย่าขาด	ท่านบอกประกาศ
มะไฟมะกล้าคาคลอง	
ตำขึ้นให้กินตุลอง	ถ้าหายโดยปอง
ชอบสันนิบาตดอกนา	
ไข้มีนามสมยา	ในตำรา
ลากสาดอีตำอีแดงมี	
๔ หนึ่งไข้ร้อนภายใน	แรงวุ่นวายซิมแซง
ให้อยากแต่น้ำเหลือใจ	
กลางที่ลุกขึ้นมัวไป	กลางที่เชื่อมไป
เรียกบ่ขานดูตาย	
กลางที่ให้ตื่นมือตาย	กลางวุ่นวาย
แลคลั่งตั้งผีเข้าปลก	
ท่านว่ากาฬขึ้นในอก	พิษมันหนนทก
เข้ากุมเอาในหัวใจ	
เอาจันทน์ทั้งสองจงไว	หนึ่งรากไก่ให้
ระย้อมแลเอานาดตำ	
หนึ่งลูกตะปาจตำ	หนึ่งลูกประจำ
ตีควายแลสั้มเทศ	
หนึ่งสามร้อยรากตรง	แล้วเขาเลียงผา
แล้วเอาเขาถูกวาง	
หัตถ์ด้านอแรดงาข้าง	ว่านแรดก็บบาง
.....	
หนึ่งแดงเถื่อนพิษนาศน์	จงอย่าเพื่อน
บดไว้อย่าเชือนกระชาย	
เมื่อจงหมายจงเอาเขาหลาย	แก้กาฬภายใน

ที่มันจับหัวใจ

หนึ่งแก้พิษกาฬใน
ทั้งกินทั้งพ่นจะหาย

๕ หนึ่งถ้าผู้ใดหญิงชาย
แลเห็นท่าจะแล้วจึงจูดยา
ให้กินยาเสียก่อนรา
ข้างบนเอาน้ำพรหม

เอาปู่เจ้าสมุยกุญเรา
สมี้แลก้างปลาแดง

ทั้งสองนี้เราเอารากแรง
หนึ่งนั้นคือพระองชวย

เชือกเขามวกนมแมวร้อย
เอาพิษนาศน์จคง

สะค่านามชี้แรดคง
ให้เสมอภาคกัน

ปั้นไว้ให้ลายเหล้าพลัน
กาฬผีอันมีฤทธา
หนึ่งกินแก้กาฬไข้
ฝนกินกาฬใน

๖ หนึ่งถ้าจะจูดกาฬใด
อย่าให้มันขึ้นอินมา

ท่านเอาสองรากยา
สลักมะนาวเอาเข้า

บอระเพ็ดพระอังคารช่วยเอา
จงฝนแล้วทาล้อมกาฬ

ไว้ให้นานนาน
สักหม้อเขาสุกจึงจูด

๗ ให้ทำยาไปอย่าหยุด
ให้สูญไปด้วยฤทธิ์ยา

มะนาวมะกรูดเอามา
ทั้งนี้เอาเม็ดในเข้า

บอระเพ็ดพลูแก่เรา
พุดเอาใบมะเดื่อชุมพร

ลายเหล้าเข้าไป

กาฬขึ้นในกาย

จึงเอาปากกา

พุงแกเอาเข้า

ชู่คะอย่าแคลง

ยารากคำพรอย

ยาเอาเย็นตรง

กินภายในกิน

น้ำชาข้าวมา

ทายางไว

หนึ่งลำโพงกา

น้ำปูนใสเรา

อย่าทำลนลาน

จูดกาฬให้มุด

สั้มป่อยสั้มซ่า

หนึ่งพริกขิงเอา

กระเทียมเอาตามคำสอน	จำบดจำกลอน
กระสายมะนาวจดี	
ถ้าจะจุดแก้กาฬี	มะนาวยานี้
จงฝนแล้วจุดหาย	
ยาจุดเอารากลำโพงกาสลัก ๑	ลูกประคำดีควาย
ปากกาข้างบน ๑	
๘ หนึ่งยาแก้รากพืงหมาย	ลูกประคำดีควาย
แลคั่นทรง	
กระดิ่งข้างบอกตรง	หนึ่งน้ำพรมดง
ระย้อมไก่อให้	
เอาพิษนาศน์พญาๆ เรา	เอาจันท์เท่า
ทั้งนี้จงบดแบ่งจำ	
ลายด้วยน้ำร้อนพรา	กินแก้รากทำ
มาแล้วชนะหลายครา	
๙ ยาแก้กาฬภายใน	ลูกจันท์ดอกจันทรา
หนึ่งลูกประคำดีควาย	
หนึ่งเอาทั้งรากปูดาย	ผงใบลานนี้หมาย
ให้เอาทั้งรากดินเผา	
ลูกเบงญกานีเอา	ทองคำเปลวเรา
แล้วด้วยน้ำมะลิกิน	
แก้กาฬภายในดี	อันกุมอินทรีย์
จะหายทั้งร้อนรนใจ	
๑๐ หนึ่งยาแก้ต่อไป	ท่านให้
เอาพิมเสนมะตูมพืง	
ห้สดำไคร้ไคร้อรากเอา	เปราะเอาเข้า
ระย้อมแลจันท์ทั้งสอง	
พิษนาศน์หนึ่งว่านร้อนทอง	ว่านกับแรดจอง
คำบอกไว้แจ้งจนหมด	
บดลายน้ำร้อนกินสด	แก้หงระทด
แลเปลวไฟฟ้าฝีกาฬ	
อันกุมในจิตชมซาน	เชื่อมมินอาการ
จะหายไปสู่ญบัดใจ	

๑๑ ยาแก้กาฬเขาทำใน	ให้ช้ดอกไป
อัดอันไม่หายใจออก	
ยานี้ชื่อพอกอกค่างนอก	กระเพราะใบบอก
ตองแตกจงเอาใบคง	
ขมื่นอ้อยเอาอย่าหลง	ชะเปือไสลง
แล้วบดระคนด้วยกัน	
จงพอกหน้าอกปล้น	ความเจ็บจะหัน ^{๑๒}
จะหายไปด้วยฤทธิ์ยา	
๑๒ หนึ่งกาฬขึ้นในอกนา	ให้อยากธารา
ให้ร้อนทุรนในแรง	
ผักเข็ดหนึ่งกำงปลาแดง	น้ำหนองอย่าแคลง
อนึ่งทั้งนี้รักเอา	
หนึ่งฝนแสนท่าเอาเข้า	น้ำใจใคร้เรา
แลของแต่เอาคง	
ท่าแห่งน้ำขาวข้าวตรง	แลฝนเอาง
กินโทรมแก้ร้อนรินหาย	
๑๓ ถ้าผู้ใดหญิงชาย	ให้เจ็บวุ่นวาย
มันซึกเอาลิ้นคางแข็ง	
เอาซึกมือเท้ารวแรง	กำอยู่สามแดง
แล้วหลังมันซึกแอนไป	
เรียกไม่รู้สีก้านใคร้	เอารังแมงโย
หัวคล้าแลรากหญ้าคา	
หนึ่งหญ้าแพรกเผือกเอามา	หนึ่งใบสองรา
น้ำเต้าแลไม้รวกด	
รากหญ้าขี้ดมอนอย่าหลง	หญ้าปากควายจง
เอาตีนตุ้ดตุ้กลางนา	
รังแตนแมไม่จงหา	รังแตนกำพร้าว
หนึ่งนั้นคือยาลูกเคล้า	
พริกขิงกระเทียมเจ็ดเอา	น้ำขาวข้าวเรา
บดแก้คลั่งจะปล้นหาย	

^{๑๒} ในเอกสารเขียนว่า “ความเจ็บจะหาย จะหันไปด้วยฤทธิ์ยา” แต่ได้ปรับเปลี่ยนเพื่อให้ลงฉันทลักษณ์.

๑	หนึ่งตักกศิลาหมาย ว่าหนาวแลลับริ้อนรน ให้เอาผ้าชุบชน ฝ่ามือแลเท้าบาทา ถ้าคำเห็นเท่าเม็ดถั่วงา ชื่อว่าประดงหงระทด	ถ้าไขให้หาว แล้วเช็ดบัตดล มีนามสมยา
๒	หนึ่งถ้าไขใช้พิช ใช้นี้ดาวเรืองแลนา ต่อผุดพันขึ้นมา ถ้ามีผุดให้เห็น กลางที่ตั้งลายโคมเป็น รักษาประยดจดังดี	ปวดหัวหนักพิช จึงเห็นแก่ตา อย่านิ่งใจเย็น
๓	ไขเสียดแทงอินทรี แลร้อนแลหนาวเรรวน หนึ่งเย็นทั่วทั้งมวล ดังนี้คือได้ลากสาต หนึ่งคือลมสันนิบาต ดังกันย้อมทำต่างต่างหลายพันจู้ กลางที่มันให้กำมือบาทา ว่าผีพาราเข้าสิ่งสู่กายี	ทั่วกายกายี ทำเพศแปรปรวน ชาติทั้งทั้งนี้เข้า ถ้าไม่รู้ตำรา
๔	อันไขลากสาตมันมี หนึ่งขาวหนึ่งแดงดำแดง เจ็ดวันสิบห้าแฉง	หัวมันมีหลายสี ถ้าไปถึงเดือนมรณรน
๕	หนึ่งเป็นเลือดในอุทร เร้งแก้งตียาพลัน ถ้าตืนนั้นขาวหัวดำ มะเร้งตะมอยอย่าแคลง เร้งแก้งเร็วอย่าแฉง ให้ลงเป็นมูตรเลือดไหล ที่แท้กำเนิดมาใน จึงเป็นดังนี้แลนา	แพทย์จำคำสอน ชื่อบอกไว้จำ กลางที่มันแปลง โรคมันทำไป

๖	หนึ่งถ้าผู้ขึ้นมา จะตายแล้วสำวันไป หนึ่งคือเจ็ดวันนั้นไฉ กำหนดดังนี้ไม่ตาย	สิ้นชื่ออุรา พันไปจากใน
๗	หนึ่งมันผู้ดอกนอกกาย ชื่อกาหมุดรอยาแคลง หนึ่งผู้ตั้งลูกมะแว้ง ดังนี้คือกาฟแลนา	เป็นวงเขียวไหม้ สุกซ้ำดำแดง
๘	หนึ่งมันมีในตำรา อีดำอืดแดงลากสาด หนึ่งคัมภีร์สุตรประกาศ หนึ่งหงส์ระทุดจำคำ ถ้าไขผู้เห็นดำดำ ตั้งมันร้ายนักหนา ถ้าผู้แดงแดงออกมา หนึ่งไขคือลากสาดหมาย ผู้ขึ้นตั้งไขปรากฏ ผู้ขึ้นนั้นขาวทั่วตัว ปลายยอดนั้นขาวไม่มี ดังลายปลากลายเป็นวง ชื่อหงระทุดบอกตรง ให้ลอกตั้งปอกหมูตาย หนึ่งคัมภีร์สุตรพิงหมาย อินทรีย์ ถ้าแพทย์ไม่รู้ที่ มักตายไปกลาด แต่เห็นมามากมาย แลดูมันตั้งหัวพด พิษมันตักกลับเข้าหมด แล้วเข้าจับเอาหัวใจปลัน หนึ่งมันตำราชพวกกัน โรคนี้ชอบยาเย็น	เพ็ดสรรพนานา หนึ่งประกายดาษ เท่าสามนิ้วจำ เหมือนยังชาติทา ประกายดาษร้าย หนึ่งลายนากลัว ถ้าขึ้นมาจง แล้วทั่วทั้งกาย ย่อมสิ้นชีวี ผู้ขึ้นทั้งกาย แล่นเข้าไปจน ไปเป็นลายพัน ท่านห้ามพิงเว้น

อย่าอาบน้ำร้อนจะตาย	อนึ่งเลือดในกาย
อย่ากินยาร้อนทั้งหลาย	จงจำคดี
บ้ายัตยากอกสับสี่	ใช้พวกนี้ไซ้
หนึ่งอย่าประคบอินทรี	ถ้าเห็นแก่ตา
อย่าทำจะม้วยบรรลัย	ขึ้นไปกลางแปลง
ถ้าแพทย์จะใคร่เข้าใจ	จงจำทวนหมอ
เอาเทียนทั้งสามเล่มมา	แรกลมโรคา
ส่องดูในกายา	เจ็บไปทั่วทั้งตัว
เป็นวงแลสีเขียวแดง	ไม่ทันสงกา
ที่อกลิ้นปีแลแขง	ให้หนาวไปจบ
แลฟันได้สามรอบคอ	รดแต่น้ำบ่คลาย
ใช้นี้ลากสาดดอกหนอ	ตำราท่านว่าไซ้
กำหนดแลฟังตำรา	ไม่แปรด้วยยา
ถ้าออกอีดำอีแดงนา	หญ้ารากขาว
แลมันให้ปวดหัวแลนา	ถ้าไม่ฟังสุ
ให้เสียบหน้าหลังนำกล้ว	ทั้งแปรไซ้สับ
แลมันให้คะพริงขึ้นมา	
แดงแดงแลเห็นแก่ตา	
ดูเหมือนยุงมันขบ	
กลางวันมันให้จับเขาขบ	
สะท้านแลสิ้นทั้งกาย	
กลางที่ให้อร้อนวุ่นวาย	
แลมีแต่ให้มัวไป	
ถ้าเป็นดังนี้มันใคร	
ว่าชื่ออีดำอีแดงแลนา	
ถ้าแรกเมื่อลมโรคา	
ทุมเทงชุมเห็ดไทยเรา	
ย่านางทั้งนี้รักเอา	
ให้ฝนด้วยน้ำกินดู	
สักสองสามวันตามครู	
จงแต่งซึ่งยาلوبดับ	
ต้มกินทั้งดับพิษขับ	
ทั้งสันนิบาตด้วยนา	
ไซ้ฟังสะท้านกายา	ให้เอาหัวคล้า

มะแว้งมะเขือขึ้นเรา	
ครอบครัววาลจงเอา	ย่านางผักข้าว
หนึ่งนั่นคือขี้กาแดง	
ทั้งหกเอารากอย่าแคลง	ท่านบอกชี้แจง
เอาสิ่งละเท่ากัน	
กินไปสี่ห้าวัน	ถ้าโรคมันผัน
มิฟังให้ปรุงแต่งยา	
จงเอาดับเต่าสองรา	เอาสองจันทรา
มะตูมทั้งสองอย่าแคลง	
หนึ่งรากคุณดอกแดงแสง	รากผักแพวแดง
หนึ่งห้ศคุณรากเอา	
คอนคลองขี้กาแดงเรา	สองเอารากเข้า
หนึ่งพิษนาศน์อย่าหลง	
หนึ่งเจตพังคิคง	ยาทั้งนี้จึง
เอาแสมก์เข้าเอาน้ำฝนยากิน	
แก้ทุรนนานา	แก้ร้อนมัวตา
ถ้ามิฟังเราหนอ	
ย่านางทุมเทงพุดอ	เอารากเถิดหมอ
หนึ่งนมสวรรค์เอามา	
ฝนน้ำขาวข้าวเถิดรา	ให้กินโรคา
จะหายจะสูญไปดังปลิด ๓๐๓	
ยานี้ชื่อประธานพิช	บอกไว้ให้แก่ศิษย์
เอาจันทน์ชะมดเถิดรา	
หนึ่งนั่นคือจันทน์คันทนา	แล้งจแรงหา
แก่นสนแลลูกผักชี	
หนึ่งรากขี้กาแดงสี	หนึ่งไหลอย่ามี
มะแว้งทั้งสองผลเอา	
บอระเพ็ดลูกผักกาดเรา	หัวเห้วหมูเอา
กระชายกระตอมเอาผล	
เอาเท่ากันบดบัตดล	ละลายให้คน
กินนั้นด้วยน้ำดอกมะลิ	
หนึ่งน้ำขาวข้าวก็ดี	หนึ่งน้ำจันทร
กระสายจะกินดังกัน	
แก้อันทุรนโรคน	ถ้วนทุกสิ่งสรรพ

สลบจะฟื้นบัดใจ

หนึ่งไข้อีต๋ออีแดงไตไต

จงเอาซึ่งน้านมมา

ตำลึงตัวผู้เอามา

เอารากทั้งรากฟักข้าว

หนึ่งคือดินประสีวขาว

ทั้งกินทั้งชโลมก็หาย

หนึ่งไข้อีต๋ออีแดงชาย

ให้ร้อนให้หนาวเปลี่ยนกลับ

เมื่อไข่มันเว้นวันจับ

หนึ่งคือมยะมขนาดเรา

ชี้เหล็กมะเฟืองสะเดา

ทั้งนี้แลสิ่งละกำมือ

กระเทียมเจ็ดกลีบนี้คือ

เมื่อระดูร้อนใจ

เอาบาทหนึ่งหนักพริกไทย

เอาพริกถึงแปดบาทคง

เอาตีปลีหนักหนึ่งบาททรง

ไปเอาขี้วัวมา

ตีหมูเถื่อนตีกุมภา

เอาบดเป็นกระสาย

ถ้าไข้อีต๋ออีแดงหมาย

เอายานี้กินเถิดรา

ยานี้ชื่อมหาสินลา

แก้(สั้น)สะท้านให้หาย

หนึ่งตริกภูกจำหมาย

หัสคุณใบเอา

หนึ่งนั่นคือยาลูกเคล้ำ

.....

หนึ่งคือมะตูมผักคราด

ชื่อผีทั้งนี้เอาใบ

เอาเท่ากันทุกสิ่งไป

น้ำร้อนละลายยากิน

ยาแก้สั้นสะท้านต๊นั๊ก

สลบนิ่งไป

ขี้กาแดงหา

ฝนน้ำขาวข้าว

มีเพศกลับกลาย

ใบไม้เจ็ดนับ

สองฝักแฉ่นเอา

เอาแต่ควนนี้

หนึ่งยามหนาวไซรั

เมื่อบดยาง

เอาแซธรา

สิบวันไม่หาย

วิเศษนักหนา

หนึ่งใบอย่างทราย

กระเทียมเอาเข้า

ผักเสี้ยนประกาศ

บดจงบับไว

กินนับเพลลา

ไปดูสักเจ็ดแปดวัน	
แล้วจึงให้แต่งยาพลัน	ขนานใหญ่นั้น
กินแก้ซึ่งไข้ทั้งหลาย	
เอานมแมวน้อยนมควาย	หนึ่งรากละทุลงลาย
สืหวดทั้งสองเร่ง	
เปล้าทั้งสองดับเต่า	กุกวางเอาเขา
นอแรดแลทั้งสอง	
ตุมกาโพกพายเอามา	ข้าเลือดเร่งหา
หนึ่งรากละทุลงลาย	
ราชดัดกะทกรกสุ้	เอาใคร่ใคร่ดู
เอาทั้งน้ำใจไครนา	
แล้วเอาจันทน์ทั้งสองรา	หนึ่งชู่คะหา
ทั้งแสนประสะย่านาง	
หนึ่งคือปู่เจ้าย่านาง	ย่ำรากลาวพลาง
เอาพิษนาศน์จคง	
ปู่เจ้าพุงแกอย่าหลง	เชือกเขามวกกรง(ตั้ง)
หนึ่งคือปลาไหลเผือกจำ	
ไม้เท้ายายม่อมอย่าคล้ำ	หนึ่งหญาารากดำ
หมูปล่อยแลตีปลี	
เชือกเขายอดแดงยานี้	หนึ่งเจตพังคี
ไก่ให้มหาสะดำ	
ว่านกับแรดว่านร้อนทองคำ	นระพูสีจำ
แลเอาทั้งสองเข้ามา	
หางนกกะลิงเอามา	หนึ่งสมุลแว้งหา
เอาเบญจกานี่เรา	
หญาสี่สิบสามสิ่งเอา	ฝนน้ำให้เข้า
กินแก้ซึ่งสันนิบาต	
อีต่าอี่แดงลากสาด	ซึ่งแก้ผีชาติ
ในท้องให้เอาสุราฝนลง	
ให้กินเถิดรา	ยานี้เป็นมหา
วิเศษประสิทธิผล	
หนึ่งให้ดูไข้ฝูงคน	ถ้าเห็นวงย่น
ชาวแลแดงให้แต่งยาพลัน	
ให้กินไว้ภายในกัน	แก้ร้อนทุกสิ่งสาร

แลหนาวสะท้านกายา	
ชิงซึ่มะเคื้อคนทา	หนึ่งยาหา
ไม่เ้ายายม่อมจงเอา	
ทั้งนี้พื้นเอารากเข้า	ต้มกินตามแล
ใช้จะหายบัดใจ ๓๑๓	
ถ้าไข้วตำแดงไตโต	เอาชุมเห็ดไทย
ย่านางมะเฟืองเอามา	
ทั้งนี้เอารากอย่าคลา	ขมิ้นอ้อยหา
แล้วให้บดแห้งพลัน	
ทั้งกินทั้งชโลมทุกวัน	ฝนด้วยน้ำนั้น
จะหายจะสูญโรคา	
ถ้าใช้ผู้ออกมา	เอากรรณิการ์
น้ำเต้าทั้งนี้เอาใบ	
งาช้างเม็ดงาดำเรา	ทั้งนี้เอาเข้า
ตำแหลกแล้วคลุกน้ำมันงา	
แล้วจึงให้ทาที่บาทา	จะเห็นแก่ตา
ประจักษ์สำแดงอาการ ๓๑๓	
ถ้าไข่มือออกปากขาน	เอามนสองสถาน
มะกอกทองกลางใบมน	
สองสิ่งนี้บดบัตดล	เอาน้ำร้อนฝน
ตรอกเข้าจะอ้าปากขานออก	
ยานี้ควรค่าไว้บอก	เห็นแมนแท้ดอก
แลท่านตีค่าตำลึงทองคำนา ๓๑๓	
ถ้ายังมีฟิงยา	ยังมีวน้ำตา
หนึ่งยังมีออกปากขาน	
หนึ่งให้คลั่งเพ้ออาการ	จงเอาสะค้าน
มาฝนยออย่าให้ซ้ำที่	
ด้วยน้ำขาวข้าวจงติ	กินโทรมอินทรีย์
จะหายสาบสูญไป ๓๑๓	
ถ้าใช้ให้คลั่งหลงไหล	เร่งให้เอาใบ
ฝ้ายเทศบดเถิดรา	
ละลายด้วยน้ำเกลืออย่าคลา	ให้ผู้โรคา
นั้นกินจะหายบัดใจ ๓๑๓	

ยาแก้ไข้ร้อนภายใน	ให้อาตะไคร้
ทั้งน้ำทั้งบกเถิดรา	
รากข่าตาแดงเอามา	เห็ดตับเต่าหา
นางแย้มละหุ่งรากเอา	
หนึ่งราชตัดเอาเข้า	สนนน้ำเรา
จงฝนอย่าคลาย	
ด้วยน้ำขาวข้าวต้มหาย	กินเถิดจะหาย
ท่านซึ่งตีคำตำลึงทองคำ ๓๑๓	
หนึ่งใช้ฮีด้าอืดงให้รากจงจำ	เอาลูกตรูตรากคาง
ทั้งนี้เฝือกองไฟพลาง	
พริกขิงเอาทั้งกระเทียมมา	บดละลายยา
กินเถิดจะหายโรคา ๓๑๓	
หนึ่งให้ขมิ้นยาคู
เทศฮีด้าอืดงมัน	
เมื่อแรกลมไข้ลงพลัน	ให้จุกอกตัน
เทียนแตรรากกระหายน้ำแรง	
ใช้สองสามวันแล้วแปลง	ให้ร้อนเข้มแข็ง
เอาน้ำมารดอยู่นา	
หนึ่งให้เหม็นรดข้าวปลา	ตั้งหนึ่งตำราชื่อว่า
ใช้ฮีด้าอืดงดง	
ถ้าจะแก้มันร้อนองค์	ใบคูนอย่าหลง
หนึ่งนั้นมะกอกเทศเอา	
กรูทุมกะทกรกเอา	สองเจ้ารากเอา
หนึ่งนั้นคือตุ้มกาตัน	
หย้ารากขาวกระดานพัน	ถ้าปีชวดคน
จงเอารากแดงหนูมา	
ใส่ด้วยประสมกับยา	น้ำขาวข้าวหา
ฝนให้กินจะหาย ๓๑๓	
ถ้าไข้ให้ร้อนอุ่นวาย	ใบคูนพึงหมาย
จงบดออกอย่าแคลง	
ให้เร่งแสกก้างปลาแดง	เถิดอย่าแห่ง
จะหายไปด้วยฤทธิ์ยา ๓๑๓	

ถ้าไข้ชัตอุรา	เอาใบระงับมา
หนึ่งรากผักหวานบ้านเรา	
หนึ่งรากมะงั่วที่เรา	ฝนด้วยน้ำเอา
ให้กินเกิดหายชัตอุรา ๓๑๓	
ถ้าไข้เสมหะตีขึ้นมา	อยู่คออัตรา
เป็นนิจปู้จักถอย	
มะตรุดเอ็งน้ำส้มป่อย	มะกล่ำเครือพลอย
ทั้งสี่นี้เอารากเข้า	
หนึ่งนั้นฆ่าตาแดง(เอา)	ต้มขึ้นให้เขา
กินเกิดจะหายโรคา ๓๑๓	
ถ้าไข้เลือดพลุ่งออกมา	จากปากโอษฐา
หนึ่งเลือดเสลดทำ	
เอาตริกฏุกเทียนดำ	พันงูแดงจำ
กระเทียมพืงพืง	
เอาสมอร่องแรงโดยหวัง	หนึ่งเกลือกะตัง
ทั้งนี้บดละลายชล	
ทั้งกินทั้งอมบัตดล	แก้โรคที่ตก
เลือดจะจะหายสูญไป ๓๑๓	
หนึ่งไข้เสมหะใหญ่	ท้องปวดเหลือใจ
จึงเอาซึ่งลูกผักกาด	
หนึ่งรากส้มกุ่มอย่าขาด	หนึ่งไพลประกาศ
ให้เอาขมิ้นอ้อยเรา	
ประจำไก่อสะเดา	ตะไก่อตุกใบเอา
ดินประสีขาวมา	
กระสารส้มด้วยรา	เอาผักขวงมา
เอาทั้งเขากระปือเผือกเอา	
ตำขึ้นจงเอาให้เขา	กินแก้บุตรเบา
ที่เหลือองจะหายขาดไป ๓๑๓	
หนึ่งถ้าเป็นสันนิบาต	เลือดพลุ่งอนาถ
ออกทางจุมุกปากใน	
เอาการบูรพริกไทย	ซึ่งเทียนดำใช้
เอาเขากระปือเผือกมา	

บดละลายน้ำเถิดรา จะหายจะสูญสิ้นไป ๓๑๓	ให้กินอย่าคลา
ถ้าเลือดตมูกพึงหมาย แหว่หมูด้วยต้มกินดี ๓๑๓	เปลือกงัวอย่าคลาย
หนึ่งสันนิบาตก็ดี แต่ใจระหวยเพียงตาย	ผุดลูกหนึ่งมี
พิมเสนเสียงพรั้าหอมหมาย จงชั่งเอาเท่ากัน	เอาใบสองราย
เอาตีหมูเถื่อนปรุงพลัน ใส่บดด้วยข้าวข้าว	คิงเหลือนั้น
ปั้นแท่งไว้จะกินคราว เอาชันขสกรเป็นกระสาย ๓๑๓	โตจำเรื่องราว
สันนิบาตให้คลั่งวุ่นวาย แล้วมันให้ร้องไปมา	ตามันแดงฉาย
จึงค่อยสว่างออกใจ ขัดอกดังเพียงจักตาย	ถ้าหาให้ร้องไม่
เอาขมื่นอ้อยหมาย เปลือกโลดทะนงด้วยต้มกินดี ๓๑๓	กระเทียมอย่าคลาย
สันนิบาตหนึ่งคลั่งดังผี ให้ชิงขึ้นมาพรหมา	เข้าสิงอินทรีย์
หนึ่งเอาจันทน์ทั้งเถิดรา ไม้เท้ายาม่อมเอาคง	ชะมดหนึ่งหา
เกสรบุรณาคบอกตรง เอาลูกมะตูมดีปลี	ชี้กาแดงอย่าหลง
หนึ่งเอาพริกขิงยานี้ ด้วยทั้งรากใคร่เครือ	กระลำพักดีเอา
บดด้วยกันอย่าเหลือ ให้กินจะหายดังปลิด ๓๑๓	เอาน้ำดอกไม้เจือ
สิทธิการียะ ยาซาซาที่สำหรับ	ปิดพิษล้อมดับ
จงจำแต่งยา เอาใบมะแว้งสองรา	ชาลิ้มหา

เอาทั้งขมิ้นอ้อยคง	
ผักไถ่เอาใบอย่าหลง	น้ำใจใคร่จริง
เอาบดละลายน้ำกิน	
ล้อมดับดับพิษพลัน	แก้ไข้ได้ทุกสิ่งสรรพ
ประเสริฐดีคุณเหลือตรา ๓๑๓	
ถ้าไข้ไม่รู้หายเลยนา	เอาเจตมูลว่านน้ำมา
แลลูกผักชี	
มหาหิงคุ์เอายานี้	สะค้านดี
โกฐสอแลพริกขิงเอา	
รากข้าพลุเทียนดำเรา	เปล้าน้อยเอาเหล่า
หนึ่งนาสมอเทศคง	
เอาดอกบุนนาคอย่าหลง	ทั้งนี้ตำผง
น้ำร้อนละลายกินยา	
แก้ไข้สารพัดไข่นานา	ถ้าจะให้ลง
จงหาน้ำผึ้งละลายกินลง	
บดขี้ไต้ไว้อย่าหลง	ท่านบอกชื่อตรง
คือนารายณ์ทั้งสาม	
แก้มีรู้หายงาม	แพทย์จงฟังความ
ตำรับซึ่งกล่าวบอกมา ๓๑๓	
หนึ่งไข้อย่อมหิวโหยหา	มะขามป้อมมา
โกฐเทียนทั้งห้าคง	
สมอเทศไทยบอกตรง	ลูกจันทน์อย่าหลง
ให้เอาทั้งสองจันทน์	
กระวานกานพลูเอาพลัน	บัวหลวงเอานั้น
เกสรจิงจำคำเรา	
ว่านน้ำพรมมิจงเอา	ทุกสิ่งเอาเข้า
บดละลายด้วยน้ำเถิดตรา	
ถ้าเสมหะปะทะคอกนา	มะนาวละลายยา
หนึ่งถ้าสะอึกทันใจ	
ให้เอาขิงพริกไทย	แทรกลงจงไว
แก้หิวซึ่งไข้ทั้งหลาย ๓๑๓	
หนึ่งถ้าไข้เหื่อโหยกาย	เอาจันทน์ฟังหมาย
หนึ่งคือกำลังวัวเถลิง	

ฝนผิวมะตรุดชอบเชิง	ลงท้องเหลือง
กินแก้มทั้งลงเหือหาย ๓๑๓	
หนึ่งไข่นิบาตหญิงชาย	นอนนิ่งแนกกาย
แลเรียกมิขานสักเมื่อ	
เอาน้ำพรมรากมะเกลือ	กรามข้างอย่าเหลือ
หนึ่งตั้งเหลื่อมให้เอา	
แล้วฝนด้วยน้ำท่าเรา	เมื่อกินจงเอา
พิมเสนจงปรุงกินยา	
แล้วทาแดงด้วยอย่าคลา	แก้คางแข็งนา
จะหายที่คางบดใจ ๓๑๓	
ถ้าไข่นิบาตแน่นใคร	คางแข็งนิ่งไป
จงสิ่งบีผู้มาเผา	
หนึ่งขนาดชะเอมเทศเรา	หนึ่งแดงโมเอา
ชมดพิมเสนปรุงลง	
ทั้งกินทั้งทาอย่าหลง	จะหายปลดปลง
ตั้งปลิดอย่าได้ปรารมภ์ ๓๑๓	
ส่นิบาตหนึ่งเพื่อลม	ให้ชดอกรม
ระสำระสายใจในใจ	
เอารากข้าพลุจงไว	ผักแพวแดงไซร์
สะค่านชิงแห้งต้มกิน ๓๑๓	
ถ้าส่นิบาตลงรีน	ปวดมวนเป็นอาจิม
แลนอนมิหลับผอมเหลือง	
ให้ชำระสำระสายไอเคือง	ให้ปากขมเบื่อง
แลรากแลเทียนหวัง	
เอาเกสรบัวหลวงตรง	ดอกบุนนาคคง
หนึ่งนั้นตะไคร้หอมเอา	
หนึ่งจันทน์ทั้งสองเรา	ต้มกินให้เข้า
กินเถิดจะหายอย่าแคลง ๓๑๓	
หนึ่งส่นิบาตตาแดง	ให้ปวดหัวแรง
สมอพิเภกจงเอา	
หนึ่งสมอไทยเอาเข้า
ทั้งรากเทียนเอามา	

มะขามป้อมผลลา	เอาเท่ากันยา
แก้สันนิบาตแรกไข้	
ต้มกินขนานนี้ไป	ถ้ามันไม่หาย
จึงแต่งยาขนานอื่น	
ถ้าสันนิบาตยาเรา	เอาแก่นสะเดา
ฝ้ายเทศมะเฟืองเอาใบ	
ผักเสี้ยนผีจึ่งเอาไว้	ก้านมะยมใส่
ต้มกินแก้ช้ดอกก็ดี	
หนึ่งกินทั้งแก้ออกฝี	ยานี้คุณมี
แก้ทั้งสองโรคแรง ๆ๑๓	
ขนานหนึ่งให้เอาจันทร์แดง	บอระเพ็ดอย่าแคลง
แลลูกกระดอมจึ่งเอา	
หนักสี่เฟื้องเรา	ตำกินแล้วเอา
กินสันนิบาตจะหาย ๆ๑๓	
หนึ่งถ้าจุกอกพึงหมาย	เอารากสีราย
หนึ่งคุณแลปีบถั่วพู	
หนึ่งทั้งมีเหม็นด้วยสุ	ต้มกินไปดู
จะหายซึ่งจุกอกใจ ๆ๑๓	
หนึ่งแก้มันยังไม่คลาย	น้ำผึ้งพึงหมาย
เอาทั้งลูกจันทร์แลดอกจันทร์	
หนึ่งเอากะเทียมสุกพลัน	พริกไทยแล้วผัน
เอาทั้งกัญชารา	
บดน้ำมะนาวละลายยา	เขี้ยวไฟอย่าคลา
๓๑๓	
หนึ่งสันนิบาตหญิงชาย	ให้หลงเหลือหลาย
เป็นบิดแลปวดมวนหนัก	
มะขามเปียกคุณเอาฝัก	ดีเกลือเอาหนัก
ทั้งสองสารส้มคง	
บดด้วยน้ำไหลอย่าหลง	กินแก้บิดลง
หายปวดแลมวนบัดใจ ๆ๑๓	
ยามหาประสะใหญ่	พิมเสนเอาใบ
หนึ่งจันทร์ทั้งสองเอามา	

ลูกมะแว้งสองรา	ลูกผักกาดหา
อบเชยแลลูกผักชี	
หนึ่งลูกชี้กาแดงสี	จุกโรหิณี
หัวคูณแลเข้าตาแดง	
บอระเพ็ดว่านเปราะอย่าแคลง	กระพังโหมสำแดง
เอาผลกระดอมอย่าปล้น	
หนึ่งนั้นหญ้าว่านางคำ	ว่านกีบแรดจำ
เอาด้วยทั้งว่านร้อนทอง	
โกฐเอาทั้งห้าจำจง	มะแว้งทั้งสอง
ลูกคั่วให้เกรียมเอามา	
บดปั่นแห้งไว้เถิดรา	แก้ใช้นานา
อีต่าอีแดงลากสาต	
หงระทดเปลวไฟฟ้าผาด	หนึ่งประกายดาษ
หนึ่งช่องสมุทรขึ้นมา	
ให้ร้อนหนาวลงคลั่งนา	แก้ทุกสิ่งสา
ประเสริฐดีลือยศ ฯ๑๓	
หนึ่งจะแก้ใช้ลั่นหด	มะกรูดชะมด
หนึ่งรากผักหวานบ้านเรา	
ว่านน้ำหนึ่งรากกระเพรา	หนึ่งน้ำตาลเรา
หนึ่งคือกระเทียมเอามา	
บดน้ำมะนาวเถิดรา
แก้ลั่นหดหาย ฯ๑๓	

ยาประสะทองคำ ยากาฬใน เอาดีเหี้ย ดีตะกวด ดีตะพาบน้ำ กะเมาไฟ พรหมมิ ไบกะเพราแดง เม็ดมะนาว บดเป็น
แห้งละลายมูตร ฯ๑๓

ยากาฬ เอาเห็ดดับเต่าทั้ง ๒ เดซี่วัว เห็ดโพล เห็ดมะขาม เห็ดตะเคียนออแรด เขากูย เทียนสัตตบุษย์ ว่านกีบแรด
เอาจนดีตะเข้เป็นกระสาย ละลายด้วยมูตร ฯ๑๓

ตำรานี้ยอดสิน พระอินทราธิราชเอามาถวายแก่พระพุทธโกศา เมื่อไปแปลธรรมลังกา สำหรับพยาธิตั้งปวง ริดสีดวง
มองคร้อ เลือดลมทั้ง ๗ จำพวกหายสิ้นแล ท่านให้อาหมหาหิงคุคือเทพสุเมธูราชเอาหนัก ๑ บาท จึงแห้งคือพระโลกบาลทั้งสี่
เอาหนัก ๑ ตำลึง เทียนทั้งห้าคือศีลห้าเอาหนัก ๖ ตำลึง ๑ บาท ผักแพวแดงคือกามจรทั้งหกชั้นฟ้าเอาหนัก ๒ บาท สมอทั้ง
สามคือพระธรรม ๗ คัมภีร์ เอาหนัก ๒ บาท ดีปลีคือพระจันทร์เอาหนัก ๑ บาท กานพลูคือพระอาทิตย์เอาหนัก ๑ บาท ว่าน
น้ำคือพระไตรปิฎกทั้งสามเอาหนัก ๑ บาท โกฐหัวบัว โกฐพุงปลาคืออัฐฐังคิกมรรคทั้ง ๘ เอาหนัก ๒ ตำลึง ลูกจันทน์คือพระ
เนาวคุณ ๑๐ บาท พริกไทยคือศีลสิบเอาหนัก ๑ บาท ยาทั้งนี้ตำละลายน้ำผึ้งคือพระรุรงค์ค์เอกกวนกันกับยาผงปั้นลูกกลอน

กินเท่าลูกสมอ เมื่อจะตำยารับศีลเสียก่อน จึงประเสริฐทำเถิด ถ้ากินได้ ๗ วันมีเสียงดังเรไร ถ้ากินได้ ๑๕ วัน เสียงดังนก การเวก ถ้ากินได้ ๗ เดือน มีปัญญาทั้งห้าก็เป็นทิพย์ ๓๑๓

ยานี้แก้ลมกล่อนแก้จุกเสียด แลท้องขึ้นเป็นดานก็ดี เจ็บหลังก็ดี ท่านให้เอาเปลือกมะรุ้ม ๑ พาดโฉน ๑ ทองหลางทั้ง ๒ เปลือกกุ่มทั้ง ๒ กะทือ ๑ ไพล ๑ กระชาย ๑ หอม ๑ กระเทียม ๑ ชิง ๑ ดิปลี ๑ ดินประสีขาว ๑ สารส้ม ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่ง ละ ๑ สลึง พริกไทย ๒ บาท สลึง ทำผงก็ได้ ทำแท่งก็ได้ ละลายน้ำส้มซ่า มะกรูด มะนาว มะงั่ว มะขามเปียก น้ำผึ้งก็ได้ แก้ลม สันตาก็หายแล ๓๑๓

ยาแก้ลมกล่อนมันให้ตื่นมือตาย เป็นเหน็บไปก็ดี เป็นจ่าระค่างหนึ่งก็ดี ทั้งตัวก็ดีท่านให้เอารากไม้เท้ายายม่อม ๑ ราก พันงูแดง ๑ ผักโหมหิน ๑ โคนกระสุน ๑ หัวหมู ๑ ว่านเปราะ ๑ ยาข้าวเย็น ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้มกิน น้ำมันเป็น ๓ ปี กิน ๓ เดือนจึงหายแล ๓๑๓

ยาแก้สะอึก เอาเขากวาง ๑ งาช้าง ๑ เขาควายเผือก ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ต้มกินก็ได้สูมก็ได้ ๓๑๓

สิทธิการิชะ ถ้าผู้ใดจะใคร่เป็นแพทย์ ท่านให้ทำยาขนานนี้ไว้แก้โรคอัจน ท่านให้เอาสมอไทย ๕๔ ลูก สมอพิเภก ๒๑ ลูก สมอเทศ ๑๖ ลูก สมอทะเล ๑๐ ลูก มะขามป้อม ๕๔ ลูก ตรีภูก ๓ บาท ลูกพิลังกาสา ๒ บาท สะค้าน ๓ บาท ลูกใน มะนาว ๒ บาท ข่าตาแดง ๓ บาท กะทือ ๒ บาท ไพล ๒ บาท กระชาย ๒ บาท ขมิ้นอ้อย ๒ บาท รากเจตมูลเพลิง ๓ บาท ว่าน น้ำ ๒ บาท รากหัสศคุณเทศ ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกมะตูมอ่อน ๓ บาท หัวหัวหมู ๓ บาท หอมแดง ๑ ตำลึง ๑ บาท กระเทียม ๑ ตำลึง ๑ บาท กระวาน ๓ บาท สารส้ม ๓ บาท กำมะถันแดง ๒ บาท ดินประสีขาว ๓ บาท เกลือสินเธาว์ ๓ บาท น้ำประสาน ทอง ๓ บาท กานพลู ๓ บาท ยาทั้งนี้ให้ถ้วน ๓๒ สิ่งแล้วประสมกันเข้าให้สิ้น ตำให้ป่นแล้วเอาส้มมะนาว ๑ มะกรูด ๑ ส้มซ่า ๑ ส้มมะงั่ว ๑ ส้มมะขามเปียก ๑ เอาน้ำส้มทั้ง ๕ ประการคลุกหมกไว้ ครั้นฤกษ์ดีจึงจตุรุษเทียบนุชา พระรัตนตรัยเสกด้วย **สพพ พุทธา ๑๐๘ สกกดวา ๑๐๘ สพพาสี ๑๐๘** แล้วอธิษฐานต่อคุณพระรัตนตรัย ว่าขอให้ยานี้เป็นทิพย์โอสถระงับซึ่งอุปทวพยาธิ ภัยอันตราย อันบังเกิดในกายแลจิต แลยานี้ตากแดดให้แห้ง แล้วเอาน้ำสันเป็นกระสายบด แลปั้นแท่งเท่าลูกพุทธรักษาใช้ได้ ๑๐๘

ถ้าแลเป็นลมกล่อนจุกเสียดละลายน้ำดอกขี้เหล็ก ถ้าเป็นปวงตีขึ้นลงก็ตีลายน้ำเต้าขม ๗ เม็ด ถ้าลมพันไส้พระตีกเจ็บ ออกไอ ถ้าลายน้ำใบมะดันใบมะขาม ๑๐ เม็ด ถ้าลมปัดฆาตสลักจุกอกเสียดละลายน้ำส้มซ่า ๗ เม็ด ถ้าเป็นลมอัมพาตราชัยกษ ลม อุทังควาต ลมโหดนาวาต สารพัดลมทั้งปวง ก็ลายน้ำมะตูดมะงั่วก็ได้ กินแก้พอประมาณเถิด ถ้าเจ็บตาฝนด้วยน้ำผักเค็ดทาริม ตา ถ้ามีพิษฝนด้วยเหล้าหากก็ได้ ถ้าเป็นฝีหัวเดียวฝนด้วยเหล้าทั้งกินทั้งทา ถ้าจะแก้จุดสลายด้วยน้ำมูตร ถ้าคันลายด้วยใบพลู แก่ ถ้าโกลายด้วยข่าตาแดง แก่เสลด ถ้าริดสีดวงพอมเหลืองละลายน้ำผึ้งกินทุกวัน ถ้าหืดละลายน้ำส้มป่อย ถ้าเป็นมูตรเป็น เลือดเป็นหนองละลายน้ำข่า แก่นิวละลายน้ำแกลบ ถ้าตื่นมือง่อยเป็นตะคริวแทรกโหราตินหมา ฝนด้วยน้ำมะนาว ๕ เม็ดสับสี ทาหาย ถ้าลมขึ้นหน้าวงเวียน ยา ๕ เม็ด ไพล ๗ มะขามเปียก ๗ มะรุ้ม ๗ ทองหลาง ๗ บดพอกตะมอยหาย ถ้าสันนิบาต ละลายด้วยน้ำเบญจขี้เหล็ก ๗ ตำเอาน้ำละลายยา ๑๑ เม็ด ถ้าเป็นตานซาง ตานขโมย เอารากตาลทั้ง ๕ ขานหมากพระสงฆ์ รอง ต้มเอาน้ำละลายยานี้กิน ๓ เม็ด ถ้าเป็นซางม้ามย่อย ละลายน้ำหยดเหล้ากิน ถ้าต้องคุณละลายน้ำข่า น้ำไพล กิน ๑๕ เม็ด คุณมืออยู่ได้ ถ้าฝีในท้องในมดลูกก็ตี ละลายน้ำมะนาวลูกมะเกลือกิน ๑๗ เม็ด ถ้าเป็นคุดทะราดฝนด้วยน้ำตูดทา ถ้าเป็นฝีคาง หุมฝนด้วยน้ำสุรธา ถ้าเป็นพุพองเปื่อยละลายด้วยน้ำดินสอพองทา เป็นบาดแผลปรวดก็ตี ฝนด้วยน้ำข้าวข้างครก ใส่มูตรยอน ปากแผล ถ้างูตะขาบแมงป่องขบฝนด้วยน้ำมูตรทา ถ้าเป็นลม ๑๐๘ จำพวกละลายเหล้า น้ำขิง น้ำข่า น้ำส้มซ่า น้ำร้อนก็ได้ ถ้า

เป็นเลือดหนองในท้องเน่าอยู่ละลายน้ำร้อนกิน ถ้าเป็นไขหลังไหลละเมอละมายตั้งผีเข้าอยู่ละลายน้ำดอกไม้ ถ้าผู้ชายจะเสพด้วยหญิงถ้าได้กินยาแต่ ๑๑ เม็ดขึ้นไปถึง ๑๑ เม็ดแล ฯ๑๓

ยาเขียวธรรมโชติที่ว่า ท่านให้เอารากพุดดอ ๑ บาท จันทน์ขาว ๑ ตำลึง พริกไทย ๑ ตำลึง ขิงสด ๑ ตำลึง กระจีเยม ๑ ตำลึง หอมแดง ๑ ตำลึง ไพล ๑ ตำลึง กระจาย ๑ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๑ ตำลึง บอระเพ็ด ๑ ตำลึง กะทือ ๑ ตำลึง ใบมะนาว ๑ ตำลึง ใบขี้เหล็กอ่อน ๑ ตำลึง ลูกสารพิช ๑ ตำลึง ดินสอพอง ๑ ตำลึง ดินประสิวขาว ๑ ตำลึง ๒ บาท กำมะถันแดง ๑ ตำลึง ๒ บาท เปลือกมะตรูด ๑ ตำลึง ๒ บาท สิริยาทั้งนี้แล้วเอาใบนมพิจิตรเทายาทั้งหลาย บดทำแท่งหนัก ๑ สลึง ละลายน้ำกิน ล้อมดับดับพิษฝึร่ายให้เป็นดี ถ้าเจ็บคอแลไอ เสลดให้ครึกๆ และสะอึกละลายน้ำมะนาว ดิงรำหัด ถ้าแลคลั่งนอนสะดุ้งละเมอ น้ำส้มซ่า น้ำตาลทรายรำหัด ถ้าเสลดขึ้นแลแก้สลายน้ำดิงพิมเสนรำหัด ถ้าตานทราย ตานขโมย ละลายเหล้ากิน ถ้าทรางขึ้นลิ้นแลปาก ลายด้วยน้ำมะนาว น้ำประสานทองสะตุรำหัดลง ถ้าปวดท้องเด็กทั้งหลายลายน้ำไพล เหล้ารำหัด ถ้าเด็กกลท้อง ตกมูกเลือด ลายด้วยน้ำเปลือกมะเดื่อก็ได้ ขมิ้นชันก็ได้เอาเหล้ารำหัด ถ้าลงเลือดน้กเอาครั้ง ลูกมะขามคั่วแทรกกินหยุด ถ้าลงเลือดน้ก เอาทับทิมแทรกกินหยุด ถ้าลงเสลดน้กก็เอาขมิ้นดิบแทรกแก้เด็ก แม้นตานขโมยลงเลือดตกมูกตกลือดลงแดง ลายเหล้าดิงดีตะเข้พิมเสนรำหัด ถ้าเด็กกินแท่งละสามหน ถ้าผู้ใหญ่กินแท่งละ ๒ หน ท่านตีค่าไว้แท่งละ ๑ บาท ทองแล ฯ๑๓

สิทธิการิยะ ถ้าจะทำยาเขียวเบญจจันทร์ ท่านให้เอาฝักกระโถม ๑ บาท ทองพันชั่ง ๒ บาท ใบพิมเสน ๒ บาท ใบฝ้ายแดง ๒ บาท หญ้าใต้ใบ บดเป็นแท่งแก้ได้ทุกอัน ถ้าแก้พิษฝึสารพัดพิษ ฝึร่ายทั้งปวงให้ละลายเหล้า ถ้าแก้ไขเหนื่อลากสาต ตาตะพดจันทุตร กาวเรื่องฟองสมุทร สายฟ้าพาดปานดำ ปานแดง อีต่า อีแดง สังกวาลพระอินทร์ ประดงมด ประดงปลวก ประดงหิน ประดงข้าง อันมีพิษทั้งปวงนั้น ให้ลายน้ำข้าวข้าวทั้งกินทั้งทาเถิด ทาใช้สันนิบาตลายน้ำเดือน ๑๒ ดอกไม้เทศ ดอกมะลิ ถ้าสันนิบาตเพื่อเลือด เพื่อกำเดาสา(ย)น้ำไพล น้ำจันทน์ ถ้าเสลดลายด้วยน้ำส้มซ่า น้ำมะนาว กลือรำหัดลงกิน ถ้ากินข้าวมิได้ น้ำข้าวต้มกิน น้ำข้าวตากก็ได้ ถ้านอนหลับให้เอากัญชามาแทรกเทียนดำ สารส้ม ชะเอมเทศ ให้กินหายแล ถ้านอนหลับหลังตานอนหลับแล ถ้าจะแก้กรากละลายน้ำลูกยอ น้ำกระเทียม น้ำอ้อยแดง ถ้าจะแก้คลั่งละลายน้ำฝักกระโถม น้ำลูกกระดอม ใบสะเดา แทรกตริกฏุกด้วย ถ้าจะแก้ขัดเบาเมือก ละลายน้ำแตงกวา น้ำสับปะรด น้ำใบไผ่สีสุก ดิงไฟให้ร้อน กินเถิดหายแล ฯ๑๓

ยาต้มแก้ไขสันนิบาต ท่านให้เอารากหนต ๑ ใบมะกา ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ ใบส้มป่อย ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ หัวแห้วหมู ๑ บอระเพ็ด ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้ไขสันนิบาตแก้ไขทั้งปวงแล ขุนสัดดีได้ทำแล้วดีหนักทำมามากแล้ว ฯ๑๓

สิทธิการิยะ วิสัณพญาใหญ่ เอาชิงแห้ง ๑ สมอไทย ๑ ลำพันแดง ๑ รากไคร้เครือ ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ สมุลแว้ง ๑ ชะเอม ๑ การบูร ๑ น้ำประสานทอง ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ โกฎูทั้ง ๕ เทียนทั้ง ๕ ยาทั้งนี้ เอาเท่ากันจึงเอาดีปลีเทายาทั้งหลาย บดด้วยน้ำมะกล่ำเครือก็ได้ น้ำผึ้งรวงก็ได้ น้ำดอกไม้ก็ได้ กินเท่าลูกพุทรา แก้ไขสันนิบาตเป็นหนัก แก้ลมตขึ้นแลกินข้าวมิได้ให้ราก ลายด้วยน้ำส้มซ่าแล ^{ใช้แล้วดี} ฯ๑๓

สิทธิการิยะวิสัณพญาน้อย เอาเจ้าเบญจโกฐ ๑ เบญเทียน ๑ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระจวาน ๑ กานพลู ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ตริกฏุก ๑ ตริผล ๑ ลำพันแดง ๑ ลูกผักชี ๑ น้ำประสานทอง ๑ ชะมด ๑ พิมเสน ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ สลึง เอาดีปลี ๒ บาท ๒ สลึง บดละลายน้ำชิงแก้ไขสันนิบาตให้ราก ไหลง ดิงใช้ขัตรีก็ได้ ใช้ตรีโทษก็ได้ ใช้นานหาย ถ้าแลแก้ไขเอาข้าวเหนียวกัญญา น้ำผึ้งรวงน้ำดอกไม้ น้ำอ้อยแดง ชันชกรเผา สารส้มเข้าด้วยกันละลายด้วยยานี้ ให้กินเถิดใช้มามากแลดี ^{ใช้แล้วดี} น้กแล ฯ๑๓

๑ ยาประสะพิมเสนใหญ่ แก้ไข้ทั้งสามฤดู ให้อ่อน ให้นำมา ให้เชื่อม ให้มัว ให้สะทก ให้สะท้าน ให้เพ้อ ให้คลั่ง เป็นไป
ต่างๆ ก็ดี เอาจันทน์ทั้ง ๒ สิ่งละ ๓ บาท เปราะหอม ๑ บาท ว่านกีบแรด ๑ บาท ว่านร้อนทอง ๑ บาท เนระพูสี ๑ บาท มหา
สะดำ ๑ บาท พิชนาศน์ ๑ บาท ระย้อม ๑ บาท ไคร้เครือ ๑ บาท จันทน์แดง ๑ บาท ใบน้ำเต้า ๑ พรมมิ ๑ ใบสมิ ๑ ยาทั้งนี้
เอาสิ่งละ ๑ บาท เอาใบมะระระกิ้งยาทั้งหลาย ใบพิมเสนเท่ายาทั้งหลาย บดน้ำดอกไม้มะลิ ทำแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำดอกบัวหลวง
เอาน้ำลูกประคำดีควาย ๑ ลูกมะกอกเผาไฟแช่เป็นกระสายกินแก้ระหุนระหาย แก้แสบร้อน ฝนด้วยน้ำดอกไม้มะลิ น้ำข้าวข้าวทั้ง
กินทั้งชโลม แก้เชื่อมแก้มวนน้ำดอกมะลิ แก้ชักแทรกตึง แก้คลั่งน้ำมูตรแทรกตึง ยานี้แก้ไข้ทั้งสามฤดู แก้วหาคำมิได้ ใช้แล้วดี ๓๑๓

ยามหานิลตีนัก เอาลูกมะกอก ๓ ลูก ลูกประคำดีควาย ๑ หวายตะค่า ๑ หนึ่งกระเบน ๑ หางปลาช่อน ๑ ไข่
แมลงสาบ ๑ น้ำประสานทอง ๑ เบี้ยผู้ ๓ เบี้ย มุก ๑ สังข์ ๑ กระจุกงูเหลือม ๑ กระจุกทับสมิงคลา ๑ กระจุกหมาดำ ๑ เขี้ยว
เสือ ๑ เขี้ยวตะเข้ ๑ เขี้ยวหมู ๑ เขี้ยวแรด ๑ เขี้ยวหมี ๑ กรามช้าง ๑ กระจุกแพะ ๑ ลิ่นทะเล ๑ กระจุกแร้ง ๑ กระจุกกา ๑
หัวตะไคร้ ๑ บอระเพ็ด ๑ พิมเสน ๑ บดปิดทองใช้เถิด ใช้แล้วดี ๓๑๔

สิทธิการิยะ ยารูใช้ทั้งปวงอันผูกหนักขัดเบา เมื่อสุดยาทั้งปวงแล้วจึงเอายาขนานนี้ ให้พฤษาเจ้าใช้ก่อน ให้พร้อมใจ
แล้ว จึงวางยาขนานนี้เถิด สำหรับคุตหัวกาฬทั้งปวง แก้กาฬมูตร ๗ ประการ กาฬมิดสังคลี ๗ ประการ กาฬมูตร ๗ ประการ
ให้ขัดหนักเบาแน่นแล เอาลูกประคำดีควาย ๓ บาท ลูกสะบ้า ๑ บาท ลูกมะกอก ๓ ลูก ตาไม้ไผ่ ๓ ตา ๓ สิ่งนี้เผาไฟแล้วเอา
มะขามเปียก ๓ บาท กระจุกเขียมสุก ๑ บาท เทียนดำ ๓ บาท ลูกสลอด ๑ ตาลิ่ง แต่ลูกสลอดคั่วให้เหลือง น้ำมะนาวลูกหนึ่ง
ประสมกับยาบด เมื่อบดเอาน้ำตาลเป็นประสาย ปั้นแท่งเท่าเม็ดพริกไทย เมื่อจะกิน กินแต่ ๓ เม็ดผู้ใหญ่ ถ้าเด็ก....